

Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus

Vabatahtlikus tegevuses osalemine Eestis

Uuringuaruanne

Version 4
24.11.2008

Koostajad

Gerda Möller (AS Emor)
Jon Ender (SA Praxis)
Kristina Mänd
Laidi Surva

2008

1. Sisukord

1.	Sisukord	1
2.	Sissejuhatus	2
2.1	Miks uurida vabatahtlikke?	2
2.2	Uuringu eesmärk ja ülesanded	4
2.3	Vabatahtlikega seotud uuringud Eestis: peamised tulemused	5
2.4	Rahvusvahelised uuringud	11
3.	Uuringus kasutatav terminoloogia	15
3.1	Põhiterminid	15
3.2	Vabatahtlike sotsiaalne taust	19
3.3	Vabatahtlike tegevusvaldkonnad	19
3.4	Vabatahtlikkuse määr	20
3.5	Vabatahtliku tegevuse tüübid	20
3.6	Vabatahtlikkuse tüüpide mudel	24
4.	Uurimismudel: vabatahtliku tegevuse arendamise mudel	26
4.1	Mudeli teoreetiline alus ja kirjeldus	26
4.1.1	Keskkond	27
4.1.2	Organisatsioon	28
4.1.3	Indiviid	29
4.2	Vabatahtliku tegevuse arendamise mudel	34
5.	Lühiülevaade vabatahtlikuna tegutsemise olukorrast Eestis	42
6.	Uuringu meetoodika	50
7.	Kasutatud kirjandus	52

2. Sissejuhatus

2.1 Miks uurida vabatahtlikke?

Vabatahtlikul tegevusel on oluline roll iga demokraatliku ühiskonna arengus: vabatahtlik tegevus soodustab kodanikuaktiivust; vabatahtlikud tõstavad kodanikeühenduste suutlikkust ja teenuste kvaliteeti, vabatahtlikul töö on märkimisväärne sotsiaalmajanduslik panus ja väärtus:

Kodanikuaktiivsus kui inimeste omaalgatuslik ja vabatahtlik osalemine ühiskonnaelus ning oma paikkonna elu küsimuste lahendamises on demokraatliku ühiskonnakorralduse oluline koostisosa. Avalik võim toetab seda soodsa õigusliku keskkonna loomisega, elanikkonna teavitamisega oma tegevusest ning kodanike ja nende ühenduste kaasamisega otsuste kavandamisse ja teostamisse (Eesti Kodanikuühiskonna Arengu Kontseptsioon, 2002).

Vabatahtliku tegevuse uurimine ja selle tähtsuse rõhutamine on viimastel aastatel hoogustunud mitmel pool maailmas. ÜRO 2005. aasta peaassambleel seati eesmärgiks ühtlustada vabatahtlike tegevuse taset erinevates riikides, mis on oluline seetõttu, et vabatahtlike täispotentsiaali kasutamine annab võimaluse astuda vastu globaliseeruva maailma ees seisvatele väljakutsetele (Rochester 2006, lk 2). Läbi vabatahtliku tegevuse annavad inimesed arvestatava panuse oma kogukonna sotsiaalse ja majandusliku keskkonna parandamiseks; lisaks sellele suurendavad nad kodanikeühenduste mõju ja rolli ühiskonnas ning arendavad enda teadmisi ja oskusi (Hadzi-Miceva, 2008).

Viimasel ajal on üha enam rõhutatud, et vabatahtlike abil saab paremini rakendada riiklike poliitikaid (jätkusuutlike kogukondade loomine, maapiirkondade elus hoidmine, tervishoid ja sotsiaalhoolekanne, kriminaalõigus, haridus jms) ja et vabatahtlik tegevus aitab leevendada sotsiaalse tõrjutuse riski (Rochester 2006, lk 2). Vabatahtlik tegevus aitab luua ja hoida stabiilset ja sidusat ühiskonda ning parandada riigi poolt pakutavate teenuste kvaliteeti (Dingle et al, 2001).

Dingle ja teised on samuti välja toonud, et vabatahtliku tegevuse uurimine ja uuringutulemuste levitamine näitab valitsusele ja teistele sihtrühmadele, et vabatahtlikud annavad suure panuse ühiskonna arengusse, mistõttu on oluline neid toetada. Peale selle aitavad ajakohased uuringuandmed poliitikutel vastu võtta informeeritud otsuseid, toovad välja ühenduslülid riiklike ja kogukondlike teenuste vahel, näitavad tavakodanikele hüvesid, mida vabatahtlik tegevus kaasa toob

nii neile endile kui ühiskonnale tervikuna. Lisaks tuleb uuringutest välja info, mida organisatsioonid saavad kasutada oma vabatahtlike programmide arendamiseks (Dingle et al 2001, lk 6).

Vabatahtliku tegevuse olulisust ja sotsiaalmajanduslikku mõju saab näidata ka rahas, omistades vabatahtlike tegevusele rahalise väärtuse. Näiteks Suurbritannias 2003. aastal läbi viidud uuringu kohaselt 17,9 millionit inimest, kes vähemalt korra osalesid kuskil vabatahtlikuna, panustasid kokku 1,9 miljardit töötundi, mis teeb kokku umbes üks miljon täiskohaga töötajat. Kui nende töö eest oleks makstud keskmist palka, oleks nende teenuste kogumaksumuseks kujunenud 22,5 miljonit Inglise naela (*ibid.*, lk 11). Sisuliselt saab rahalises väärtuses mõõdetud vabatahtlike panust võrrelda ettevõtete panusega riigieelarvesse, kuigi on keeruline otseselt mõõta kui suure osas riigieelarvest moodustab vabatahtlike tegevuse tulemusena loodud lisaväärtus. Näiteks sellise vabatahtliku tegevuse lisaväärtus, mille tulemusena on mõnede inimeste elutahe paranenud ja nad on leidnud töökoha, mis väljendub uute maksumaksjate ja tarbijatena riigieelarve tuludes. Kuid seost vabatahtliku tegevusega on siin keeruline tuvastada.

Mikrotasandil on vabatahtliku tegevuse uurimine oluline ühelt poolt seetõttu, et uued inimesed – oma aega ja energiat ettevõtmisse pühendavad vabatahtlikud – toovad organisatsiooni uut hingamist ja uusi ideid. Teisalt aitab vabatahtlike uurimine meil paremini mõista, mis neid motiveerib, et selle alusel nende täispotentsiaali saavutamiseks pakkuda vabatahtlikele just sellist laadi ülesandeid, mis neile enim meeldivad (Schultinik, Riley, Schott, 2002). Lisaks sellele, et organisatsioonidele on kasulik, kui nad saavad vabatahtlike kaasata, tõuseb sellest kasu ka vabatahtlikele endile. Vabatahtlikku tööd tehakse erinevatel põhjustel, sh näiteks selleks, et oma teadmisi ja oskusi parandada, karjääri tarvis kogemusi saada või lihtsalt selleks, et olla osa kindlast sotsiaalsest ringkonnast ja end hästi tunda (Rochester 2006).

EKAK seab muuhulgas eesmärgiks vabatahtliku tegevuse kui kodanikuksolemise olulise tunnuse väärtustamise ning vabatahtlikkuse toetamise riigi tasandil, sest see on võimalus suurendada ühiskonna sotsiaalset kapitali (Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010). Vabatahtlikkust nähakse üha enam ka sotsiaalse sidususe loojana, töötute rehabilitatsiooni vahendina ja osana elukestvast õppest (*Volunteering and Participation on the Agenda. Survey on volunteering policies and partnerships in the EU. CIVIQ. Utrecht 2004. lk 33*).

Vabatahtliku tegevuse toetamiseks ja edendamiseks on vajalik erinevate osapoolte panus, kaasatud peavad olema nii riik, kohalik omavalitsus, ühendused kui ka tööandjad. Üheks oluliseks eelduseks vastavate tegevuste kavandamisel on adekvaatne ja ammendav teave vabatahtliku tegevuse kohta Eestis, mis hetkel puudub. Samuti valitseb Eestis segadus erinevate terminite (vabatahtlik töö,

vabatahtlik tegevus, vabatahtlik teenistus, vabatahtlik, vabatahtlik töötaja) kasutamisel nii õigusaktides kui andmete kogumisel, mille ühtlustamisele antud uuring kaasa aitab.

2.2 Uuringu eesmärk ja ülesanded

Uuringu üldeesmärk on saada süsteemne ülevaade vabatahtlikus tegevuses osalemisest Eesti elanike hulgas ning uuringu tulemuste põhjal töötada välja soovitusel, mida arvestada vabatahtliku tegevuse arendamisel Eestis. Püstitatud eesmärgi täitmiseks on ette nähtud järgmised tegevused:

- välja töötada Eesti konteksti arvestav metoodika vabatahtliku tegevuse uurimiseks, s.h. soovitusel terminoloogia osas, mida saaks kordusuuringutes ja teistes kodanikuühiskonda puudutavates uuringutes kasutada;
- anda ülevaade vabatahtliku tegevuse teoreetilistest käsitlustest empiirilise uuringu läbiviimiseks ja tulemuste tõlgendamiseks;
- anda ülevaade vabatahtlikus tegevuses osalemise määra, viiside, põhjuste ja takistuste kohta;
- anda ülevaade vabatahtlike sotsiaaldemograafilise tausta kohta;
- analüüsida elanike hoiakuid ja teadmisi vabatahtliku töö kohta ning valmisolekut vabatahtlikus tegevuses osaleda

Uuringu peaarõhk on **indiviidi tasandi vabatahtliku tegevuse erinevate aspektide kirjeldamisel**.

Uuringu empiiriline osa annab lisaks elanikkonna vabatahtlikus tegevuses osalemise määra kohta ülevaate indiviidi tasandi vabatahtliku tegevuse järgmistest aspektidest:

- vabatahtlikus tegevuses osalemine (nii omaalgatuslik kui organisatsioonides): vabatahtliku töö kestvus ja sagedus, tegevuse tüüp ja valdkonnad, roll vabatahtlikuna, organisatsiooni korraldatud vabatahtliku töö puhul organisatsiooni tegevusvaldkond ja majandustegevuse tüüp;
- teadmised vabatahtliku töö ja tegevusvõimaluste kohta: kust saadi esmakordselt infot vabatahtliku tegevuse kohta, teadmised vabatahtliku töö ja vabatahtlikus tegevuses osalemise võimaluste kohta, infokanalid, kust saadakse teavet vabatahtliku töö võimaluste kohta ning kust soovitakse saada teavet;
- motivatsioon vabatahtlikus tegevuses osalemiseks: miks tehakse vabatahtlikku tööd, vabatahtlikuna tegutsedes tegevuste valiku põhjused;
- hinnangud vabatahtliku töö kogemuste kohta: milline on vabatahtlike rahulolu oma vabatahtliku tööga, mida on vabatahtlikus tegevuses osalemine vabatahtlikule andnud;

- takistused vabatahtlikus tegevuses osalemiseks: miks ei tehta vabatahtlikku tööd, millised on vabatahtlikus tegevuses osalemist piiravad tegurid, millised on vabatahtliku töö käigus ilmnenud probleemid;
- valmisolek vabatahtlikus tegevuses osaleda: milline on huvi ja valmisolek vabatahtlikus tegevuses osaleda ja millistel tingimustel, millised on eelistatud tegevused.

2.3 Vabatahtlikega seotud uuringud Eestis: peamised tulemused

Eestis saame infot vabatahtlikust tegevusest ja Eestis tehtava vabatahtliku töö hulgast peamiselt ajakirjandusest, kodanikeühenduste veebilehtedelt, uuringutest ja statistikast (Lepp, 2008). Väheste olemasolevate uuringute tulemusi on tulenevalt erinevast kasutatud meetodikast ja terminoloogiast keeruline siiski omavahel võrrelda. Vabatahtlikku tööd ja vabatahtlike kaasamist on käsitletud kodanikualgatust ja mittetulundusühendusi puudutavates uuringutes.

2006. aastal koostati Kodanikuühiskonna Uurimis- ja Arenduskeskuse (KUAKi) poolt „Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendumise indikaatorid. Uurimuse aruanne kirjeldas olemasolevat olukorda järgmiselt: selle EKAK-i eesmärgi (eesmärk 2: vabatahtliku tegevuse kui kodanikuksolemise olulise tunnuse väärtustamine) rakendumise mõõtmisel tuleb koguda teavet üldise kasu eesmärgil tehtava mittetasustatud töö kohta. Inimeste osalemist vabatahtlikus töös on küsitud *European Social Survey* küsitluses. Vald kond aga on uudne ja avalikkuses suhteliselt vähe kajastatud ning mõiste ise mitmeti tõlgendatav. Seetõttu vajab mittetasustatud ühiskondlikult kasuliku töö arengu ja väärtustatuse kohta info kogumine eelnevat vabatahtliku tegevuse mõiste selgitamist küsitletavatele. TLÜ Eesti Humanitaarinstituudi Kodanikuühiskonna uurimis- ja arenduskeskus (TLÜ EHI KUAK) viis 2005. aasta alguses läbi esindusliku ankeetküsitluse Eestis tegutsevate mittetulundusühenduste hulgas (Rikmann et al, 2005). Uuritud teemade hulgas oli ka see, kuid võrd ühendused kasutavad vabatahtlikku (tasustamata) tööjõudu. Avaliku sektori seisukohast on vabatahtlike rakendamise võimalusi uuritud vähemalt ühes magistritöös (Helbe, 2003).

Paari viimase aasta jooksul on olukord paranenud ning järgmised uuringud annavad meile teavet vabatahtlikust tegevusest ja tehtud töö hulgast:

Statistikaamet

Alates 2005.a. viib Statistikaamet läbi kasumitaotluseta organisatsioonide vaatlust, kus küsitakse vabatahtliku töö ajalist mahtu, so vabatahtliku töö tundide hulka. 2008.a. tulemused näitasid järgmist:

Vabatahtliku töö hulk 2004 – 2006 (Statistikaamet, 2008)

	2004	2005	2006
Küsitletud organisatsioonide arv	881	970	1008
Vabatahtliku töö ajaline maht aastas kokku (tundides)	1 800 000	2 100 000	1 900 000
Vabatahtliku tööd näidanud organisatsioonide osakaal andmeid esitanud organisatsioonide koguarvust	20%	26%	28%

Allikas: Statistikaamet (Lepp, Ü. 2008).

Selle alusel saame öelda, et 2004.-2006. aastal kasutas vabatahtlike abi keskmiselt 25% ühendustest, tehes kokku keskmiselt 1,93 miljonit tundi tööd aastas. Kui võrrelda seda Suurbritannia vastava näitajaga 2003. aastal (1,9 miljardit tundi), siis erineb see näitaja 984 korda. Samas aga rahvaarv erineb neil riikides vaid 45 korda (Suurbritannias 60,975,000; Eestis 1 342 000¹) siis peaks). Seega Suurbritannia elanikud panustavad vabatahtlikuna 22 korda rohkem elaniku kohta, kui Eestis (Suurbritannias 31,2; Eestis 1,4 tundi elaniku kohta).

Eesti Humanitaarinstituut (EHI)

2005.a. viidi EHI poolt läbi uuring, kus käsitleti põhjalikumalt vabatahtlike kaasamist mittetulundusühenduste tegevusse. Vastavalt uuringu raportile „Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis: organiseerumise struktuur ja ressursid” (Rikmann jt, 2005) näitasid tulemused, et:

- Vabatahtlikku tööjõudu kaasab väljastpoolt organisatsiooni pidevalt neljandik kõigist vastanud organisatsioonidest, 37% on organisatsioone, kes vabatahtlikke mitte kunagi oma tegevusse ei kaasa.
- Sagedamini kaasavad vabatahtlikke naabruskonna arendamisega tegelevad organisatsioonid, religiooni, hariduse ja teaduse ning kultuuri ja kunsti valdkonnas tegutsevad ühendused.
- Vabatahtlike arv võrreldes eelmise aastaga on jäänud organisatsioonides enamasti samaks (60%) või kasvanud (21%). Kümnendik (10%) vabatahtlikke kaasanud organisatsioonidest teatas, et vabatahtlike osa nende organisatsiooni tegevuses on pigem vähenenud. Kõige enam on vabatahtlike arv kasvanud järgmistes valdkondades:
  - religioon (50% organisatsioonidest on vabatahtlike arv kasvanud)
  - ühiskonna areng (35%)
  - haridus ja teadus (32%)
  - looduskeskkond (29%)
  - sotsiaalteenused (27%)

¹ Allikad: <http://www.statistics.gov.uk/cci/nugget.asp?ID=6>, <http://www.stat.ee/18728>

Heateo SA/ uuringufirma AS Emor

2008.a. märtsis tegi AS Emor koostöös Heateo SA ja Heategevusfondiga Dharma uuringu eesmärgiga selgitada heategevusalast mõtteviisi ja hoiakud Eestis, kaardistada hetkeolukord ning tulevikupotentsiaal. Uuringu tulemused näitasid (TNS Emor, 2008):

- Aja panustamine on kasvanud

Uuringu tulemusena on näha, et võrreldes 2007. aastaga on kasvanud nende inimeste hulk, kes on loovutanud teiste heaks oma aega kas vabatahtlikuna heategevatel ettevõtmiste korraldamisel või läbiviimisel või olnud kellelegi tugiisikuks (22% 28%). Aega on teistest enam ja kasvavalt panustanud jõukamad ja kõrgematel ametipositsioonidel eestlased, pensioniealised (eelkõige talguvormis tegevused ja tugiisikuks olemine, sh ka lastelastele ja mitte-eestlased).

- Nii annetamine kui vabatahtlikuna panustamine on tõusuteel

Kui aastaga on kasvanud esemete annetamine (37% 42%), siis raha annetamine on jäänud samale tasemele (48%). Heategevusega kokkupuuteid on keskmisest enam naistel ja eestlastel. Kõrgema sissetulekuga elanike seas on toimunud suurimad muutused – taandunud on rahaliste annetuste tegemine, hüppeliselt on aga kasvanud kõikide teiste võimalike heategeva panuse vormide, sh ka oma aja panustamine. Noorte (15-24.a.) osalus vabatahtlikuna on langenud, kasvanud aga passiivsete vormide osakaal (eelkõige esemete annetamine või osalemine kontsertidel).

- Panustamine on läbimõeldum

Üldine valmisolek pühendada oma aega heategevusele või ühiskondlikes algatustes kaasalöömisele on aasta jooksul “selginenud” - eristuvad üha enam need, kes on valmis aega panustama ja need, kes selleks valmis ei ole (mõlemad “poolused” on kasvanud). Eelkõige on valmisolek kasvanud jõukamate eestimaalaste seas (nemad ka need, kes on eelkõige valmis töötama näiteks põhikohaga mittetulunduslikus organisatsioonis). Oma aega panustada eeldavate tegevuste puhul (tugiisikuks olek, vabatahtlikuna kaasalöömine) on enam potentsiaali kasvada läbi uute, varasema kogemusteta inimeste kaasamise läbi - neid, kellel on lähiaastatel soov kaasa lüüa suurem, kui neid, kes seda juba lähiminevikus teinud on. Kui tegelikkuses on vabatahtlikuna osalenud viimase aasta jooksul 16%, siis kindlasti valmis kaasa lööma on valmis 32% eestimaalastest (seda potentsiaali kasutas edukalt ära ka pärast käesoleva uuringu küsitlust toimunud “Teeme ära 2008” prügikoristusaksioon).

Margit Vutt (2005): Ekspertarvamus “Vabatahtliku tegevuse õigusliku reguleerimise vajadustest ja võimalustest”

Ekspertarvamus käsitletakse peamiselt vabatahtlikkusega seotud probleeme, nende põhjuseid ja õiguslikku tausta (sh vabatahtliku tegevuse definitsiooni, vabatahtliku õiguslikku seisundit, vabatahtlikule tema tegevusega seotud kulude katmist ja vabatahtliku sotsiaalseid garantiisid). Järeldusena tuuakse välja vajadused ja ettepanekud valdkonna õiguslikuks reguleerimiseks.

Anu Toots, Tõnu Idnurm, Maria Ševeljova (2006) “Noorte kodanikukultuur muutumas ühiskonnas”

Tootsi *et al.* uuring analüüsis Eesti noorte kodanikukultuuri ajalises dünaamikas. Ühe järeldusena tuli välja, et ühiskonna sotsiaal-majanduslik arengutase mõjutab tugevalt noorte teadmisi ja hoiakuid. Samas ei avastatud hoiakutes individualistlike joonte tugevnemist, mida 1990-ndate keskel prognoosisid mitmed noorsoo-uuringud. Toots *et al.* tõid välja, et uuringu põhjal joonistus kolmekihiline väärtushoiakute struktuur vastavalt hoiakute resistentsusele ja varieeruvusele keelegruppide vahel. Kõige kiiremini konsolideeruva hoiakute kihi moodustavad sotsiaalmajanduslike väärtustega seonduvad, teise – mõõdukalt progresseeruvasse kihti kuuluvad sotsiaalse sidususe ja võrdõiguslikkusega seonduvad hoiakud ja kolmandasse, alumisse kihti – isamaalised väärtused. Ühe probleemina toodi uuringus välja, et noorte osalus ja kaasatus erinevatesse noorteorganisatsioonidesse pole viimastel aastatel oluliselt kasvanud. “Vaid üle kolmandiku 2005. aasta uuringus osalenud Eesti teismelistest arvab, et nad osaleksid heategevuslikus raha- või toetusallkirjade kogumises. Soov vabatahtlikult kohalikke inimesi abistada on aastatega (alates 1999) vähenenud 52%-lt 44%-le. /.../ Vene koolide õpilased on oluliselt enam valmis töötama vabatahtlikena: vabatahtlikena kodukohas oli nõus töötama 75% vene linnakoolide, 38% eesti linnakoolide ja 42% eesti maakoolide õpilastest. 2005. aastal jääb ligi 2/3 eesti linnakoolide õpilastest kodanikualgatuslike tegevuste suhtes passiivseks.” (lk 65-66). Kuigi nad on üldjoontes valmis osalema, sõltub see, kas nad reaalselt aktiivsed on, kohaliku demokraatia arengust ning hariduspoliitilistest reformidest.

Ivi Proos, Ülo Kaevats, Juhan Kivirähk, Iris Pettai, Raivo Vetik (2006) “Demokraatia ja Rahvuslikud huvid. Eesti ühiskond – 2005”

Ivi Proos jt analüüsisid Eesti ühiskonnas toimunud olulisemaid sündmusi, mis mõjutasid otseselt või kaudselt demokraatia arengut Eestis. Uuringu käigus viidi läbi kolm üle-Eestilist sotsioloogilist uuringut demokraatia arenguga seotud valdkondades. Antud raport on esimene põhjalikum hinnang Eesti demokraatia toimimisele ja häiretele. Autorid näevad, et taolised raportid peaksid ilmuma regulaarselt, sest nende alusel saaks kaalutud otsuseid teha nii poliitilised liidrid ja otsustajad kui ka kodanikuühiskonna esindajad, ühingute ja seltside liikmed ning kohaliku elu eestvedajad.

AS Emor/ Väärtushinnangute uuring RISC

RISC rahvusvaheline seire- ja võrdlussüsteem töötati välja 1980. aastal Prantsusmaal Rahvusvahelises Sotsiaalsete Muutuste Uurimise Instituudis (*International Research Institute on Social Change*). AS Emor on väärtushinnangute uuringut RISC viinud läbi iga kahe aasta tagant alates 1998. aastast.

RISCi aluseks on rahvusvahelise väärtuste seiresüsteemi poolt välja töötatud sada indikaatorküsimumst inimeste igapäevase käitumise, valikute ja veendumuste kohta. Vastused on seotud inimeste sotsiaal-

demograafilise tausta, tarbimisharjumuste ning -eelistustega. RISCi süsteemi põhiküsimused on üles ehitatud väidetele, millega nõustumist/mittenõustumist märgivad vastajad 4-punktilisel Likert'i skaalal. Muuhulgas on uuringus käsitletud ka vabatahtlikkusega seotud hoiakuid.

Juba 1990ndate teisest poolest on Eesti elanike väärtusmaailma iseloomustanud selge trend stabiilsuse hindamise suunas ning see jätkus ka viimase kahe aasta jooksul. Tegemist on püüdlusega igapäevase elu ja ka kaugema tuleviku ennustatavuse suunas: teadmine, mis homme juhtuma hakkab, loob turvalise tunde. Sellest tulenevalt kohtavad muutused erinevates eluvaldkondades üha enam vastuseisu ja neid on üha keerulisem ellu viia. Kui varem "tehti ära", siis nüüd on sagedamini põhjust hakata mõtlema "muutuste juhtimisele". Uusi ideid levitada on järjest keerulisem.

Väike nihe languse suunas iseloomustab ka valmisolekut teha kellelegi teisele midagi head, anda oma panus heategevusesse ja ühiskondlikku ellu. Läbi aastate on nende väärtuste kandepind veidi kõikuv, viimasel kolmel uuringuperioodil madalam kui varasematel aastatel. Ka võrdluses viie suure Euroopa riigi ja USA keskmisega on valmisolek anda oma panus ühiskondlikku tegevusesse Eestis keskmisest veidi madalam.

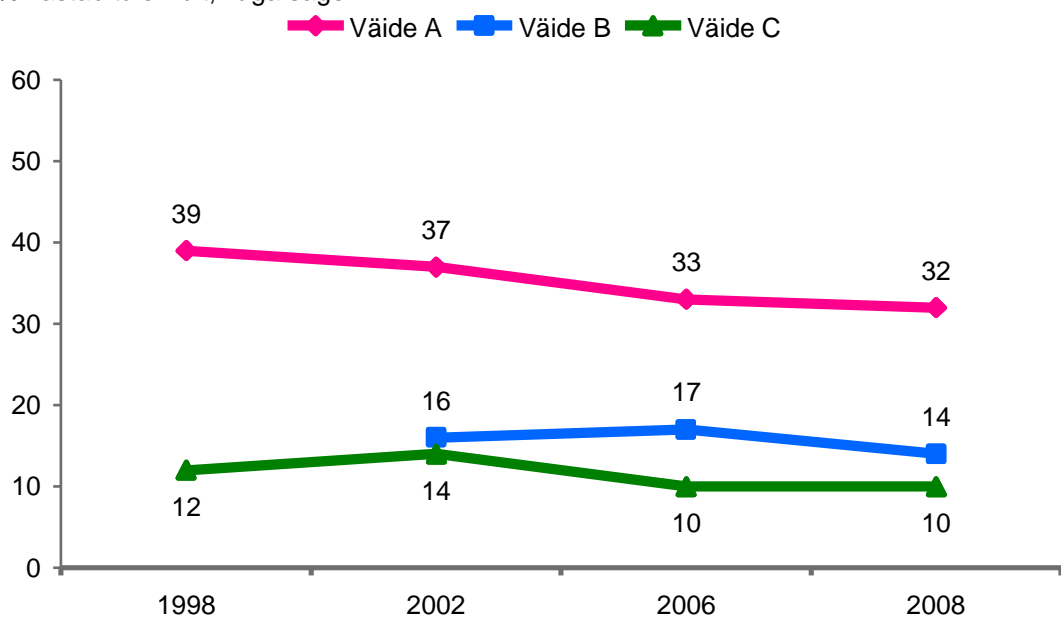
Sotsiaalse osaluse ja altruismi kui väärtustrendide langus hoiakulisel tasandil ei pruugi kohe otseselt korreleeruda heategevuslikest või muudest ühiskondlikest kampaaniatest osavõtjate arvuga. See sõltub kindlasti ka kampaaniate arvust, aktiivsusest ja turundusest. Küll aga on see märk sellest, et sotsiaalse aktiivsuse õhutamisel on paljuski tegemist vastuvoolu ujumisega. Saame siinkohal eeldada, et maksimaalne vabatahtlike osakaal 2008. aastal saab olla orientreeruvalt 32%.

Viimase kahe aasta jooksul on sotsiaalse osaluse langus toimunud sihtrühmades, kellele oli varem omane pigem keskmisest veidi kõrgem valmisolek teiste heaks midagi teha – muudest rahvustest ja noorte meeste, Virumaa ning suurte linnade elanike seas.

Selle aasta alguses on altruism pigem vanemate ja vene naiste väärtustrend, mis tähendab ennekõike soovi ümbritsevaid aidata ja kompromissivalmidust erinevate huvide ühitamisel. Noored on keskmisest kõrgema sotsiaalse panustamisvalmidusega, soovi ja usuga, et nad suudavad ühiskonnas midagi olulist ära teha.

Nõustumine sotsiaalse osaluse ja altruismiga seotud väidetega 1998-2008

% vastab täielikult, väga sageli

A: Minu elu suurimaks rõõmuks on teha kellelegi teisele midagi head

B: on Teil tekkinud tahtmine anda praktilist abi kellelegi, kes on raskustes?

C: Soovin aktiivselt osaleda ühiskonna elus ja kaasa aidata selle arengule

Vabatahtliku tegevuse minuteid keskmiselt päevas. Eesti. (EUROSTAT 2005, Comparable Time Use Statistics)

VANUS		PEREKONNASEIS KÕIK		PEREKONNASEIS TÖÖTAJAD		TUDENGID	
10-14a	7,4	Vallaline/lasteta	14,8	Vallaline/lasteta	14,2	Isced 1-2	7,2
15-24a	10,8	Vallaline/lastega	6,7	Vallaline/lastega	6,5	Isced 3-4	7,1
25-44a	11,3	Paaris/lasteta	14,5	Paaris/lasteta	13,4	Isced 5-	12,5
45-65a	19,0	Paaris/lastega	11,8	Paaris/lastega	10,3	Keskmine	8,9
65a-	15,8	Keskmine	12,0	Keskmine	11,1		
Keskmine	12,9						

Eurostat andmetest on näha, et nendel inimestel, kes tegelevad laste kasvatamisega on vabatahtlikuks tegevuseks vähem aega. Noortel, kellel veel lapsi pole ja üle keskealistel (45-65a), kelle lapsed on juba täiskavanud, on kõige rohkem aega vabatahtlikuks tegevuseks. Reeglina on kooliõpilastel vähe aega vabatahtlikuks tegevuseks, rohkem leiavad aja kõrgharidust ja rakenduskõrgharidust omandavad tudengid. Seega on siit näha, et 2 suurt tegurit, mis vähendavad vaba aega, mida kulutada vabatahtlikuks tegevuseks, on oma lapsed ja põhikool-keskkool.

2.4 Rahvusvahelised uuringud

Vabatahtlikkus on maailmas üsna uuritud valdkond ning sellest tulenevalt on otstarbekas vaadata ka mujal riikides läbiviidud uuringuid ning otsustada, kas ja mida oleks Eesti konteksti arvestades võimalik ja otstarbekas kasutada. Oluline ei ole siiski teiste riikide kogemuste otsene ülekandmine, vaid vaadata, mida sellise süsteemi võimalik kasutamine endaga kaasa toob. Meeles tuleb ka pidada, et võrdlevat statistikat vabatahtlike kohta on raske koguda, sest puudub ühine arusaam vabatahtliku tegevuse mõistest (Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010, lk 5).

Sobivate uuringute valikul lähtume kahest lähenemisest: esiteks, uuringute enda kasutamise sobilikkus Eesti kontekstis ja teiseks, millised on Eesti ajaloolis-kultuurilise taustaga sarnanevad riigid.

1. Uuringute sobilikkus ja ülekandmise võimalus

Teistest riikidest uuringute või muude kogemuste arvestamisel või ülevõtmisel mugandame faktoreid, mida Richard Rose on toonud välja raamistikuna poliitikate ülevõtmise otstarbekuse ja võimalikkuse kohta:

- Uuringu unikaalsus – teises riigis rakendatud uuringu arvestamise puhul tuleb silmas pidada selle uuringu unikaalsust, sest mida unikaalsem uuring, seda ebatõenäolisem on selle edukas rakendamine teises riigis, antud hetkel Eestis;
- Teiselt riigilt uuringu üle võtmiseks peab olema vahendite piisavus – inimesed/oskused institutsioonid, raha, poliitiline tahe jne. Mida võrdsemal tasemel riigid ressursside seisukohalt on, seda tõenäolisem on ka uuringu kordamine.
- Uuringu eesmärk – arvestatav uuring peab olema võimalikult selge põhjus-tagajärg seosega. Mida selgem on teatud skeemi rakendamise tagajärg, seda kergem on uuringut üle võtta ja konkreetse konteksti jaoks kohandada (Rose, 1993 lk. 118-142).

2. Milliseid riike ja uuringuid eeskujuks võtta?

Euroopa Rahvusvahelise Mittetulundusõiguse Keskus (ECNL) koostas USA Rahvusvahelise Abi Agentuuri (USAID) tellimusel Kesk- ja Ida-Euroopa riikide kodanikuühenduste jätkusuutlikkuse indeksi tarbeks põhjaliku ülevaate Kesk- ja Ida-Euroopas vabatahtlikke ja vabatahtlikku tegevust hõlmavatest seadustest (Hadzi-Miceva & Shea, 2008). USAID jätkusuutlikkuse indeksi Eesti raportis on Eesti ühendused märkinud osalemise ja kodanikuaktiivsuse taassündi ja seda eriti noorte hulgas. Avalikkus on järjest enam huvitatud vabatahtlikust tegevusest ning ühendused saavad koolitusi vabatahtlike kaasamiseks ja rakendamiseks (USAID 2008). USAID jätkusuutlikkuse indeksi tulemused põhinevad

ühenduste enesehinnangul ega ole seepärast kõige esinduslikumad, kuid see on ainus uuring, mille tulemused on võrreldavad nii riikide kui aastate kaupa. Antud uuringu tulemusi kasutame vabatahtlike keskkonda mõjutavate faktorite kirjeldamisel.

Kesk- ja Ida-Euroopa riikides tugineb ühenduste tegevus oluliselt vabatahtlikele. Johns Hopkinsi Kodanikuühiskonna Keskuse uuringute (2003) põhjal moodustavad vabatahtlikud kolmanda sektori tööjõust Tsehhis 35,5%, Slovakkias 29,7%, Poolas 20,8% ja Ungaris 18%.

Lisaks on ECNL praegu läbi viimas võrdlevat analüüsi ÜRO Vabatahtlike Keskusele (UN Volunteers) vabatahtlikku tegevust raamivaid seadusi ja poliitikaid puudutavatest arengutest ja algatustest üle maailma, sh vaadeldakse ka Eestit (fookus vabatahtliku tegevuse arengukavale ja sealt tulevatele algatustele). Analüüs valmib 2008. aasta sügisel.

Võrreldes teiste riikidega iseloomustavad Eestit vabatahtlikku tegevust toetavate ja reguleerivate seaduste puudumine. Positiivsena saab välja tuua vabatahtliku tegevuse arengukava 2007-2010 olemasolu, 2002.a. loodud vabatahtlikku tegevust toetav ja arendav Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus, regulaarseid vabatahtlike kaasamise ja juhtimise koolitusi organisatsioonidele ning toimivat vabatahtliku töö värav (infovahendusteenus internetis).

1990ndate aastate lõpus vajasid suhted riigi (avaliku võimu) ja kodanike vahel korrastamist ka väljaspool majanduselu. Inimesed olid riigist ja kodanikuksolemisest võõrandunud ning üldine elukvaliteet langes. Eesti riigi arengu- ja heaolutase soosib vabatahtliku tegevuse arengut. Inimesed otsivad materiaalse kindlustatuse ja heaolu kõrval midagi sügavamat ja tähenduslikku oma elus ning vabatahtlik tegevus pakub selleks võimalusi (vabatahtliku tegevuse arengukava 2007 – 2010, lk 6).

Kui riikidel on sarnased kultuurilised, makro-majanduslikud, sotsiaal-majanduslikud ja institutsionaalsed tingimused, on vabatahtlikkust mõjutavad faktorid ja protsessid nendes riikides tõenäoliselt võrreldavad. Selle loogika alusel oleks meile sobivaimateks võrdlusriikideks Kesk- ja Ida-Euroopa riigid, nt Läti, Leedu, Poola jt. Sellist valikut kinnitaks ka iga aasta läbi viidav USAID mittetulundussektori jätkusuutlikkuse indeks 29 Kesk- ja Ida-Euroopa ning endise Nõukogude Liidu riikide kohta. Kuna USAID jätkusuutlikkuse indeksi kohaselt (USAID, 2007) on Eesti nende riikide seas oma kodanikuühiskonna arengu poolest mitu aastat järjest olnud selgelt esikohal ja Eesti ühendused on selle piirkonna kõige arenenumad, siis oleks meie võrdlemine kaugemate, ent edukamate riikidega õigustatud, samuti nende kogemuste arvestamine ja mugandatud ülevõtmine.

Seega Eestile tuleks eeskujusid otsida mitte teistest Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest, kus kodanikuühiskonna arenguvajadustele lähenetakse ükshaaval, kopeerides Lääne-Euroopas või USAs toimivaid mudeleid ja üksiklahendusi või luues unikaalseid süsteeme (nt protsendisüsteem Ungaris), vaid liikuda enamarenenud riikide suunas. Sealjuures tuleb meeles pidada, et Eestile lähemal asuvad pikema demokraatiatraditsiooniga riigid, Skandinaaviamaad, ei ole meile antud valdkonnas parimaks eeskujuks. Skandinaaviamaade sotsiaal-majanduslik olukord on siinsest liialt erinev. Need ühiskonnad juhivad pigem sotsiaaldemokraatlikust mudelist, mis eeldab riigipoolset toetust ja sekkumist, samas kui Eesti on alates 1990ndatest hoidnud selgelt liberalistlikku suunda.

Eesti kodanikuühiskonda on suuresti kujundanud ja arendanud inimesed, kes on oma hariduse omandanud USAs ja Kanadas. USAs on vabatahtlikkus ühiskonna normaalne osa. Alexis de Toqueville väitis, et ameeriklaste valmisolek ja soov luua vabatahtlikke ühendusi, et rahuldada kogukonna vajadusi, on üks demokraatia põhiällikaid. See on üks alusteooriaid, mida Eesti kodanikuühiskonna ülestötamisel aluseks on võetud. Teine peamine töekspidamine, millest Eestis lähtutakse, on süsteemne ja kompleksne lähenemine kodanikuühiskonna arenguvajadustele. Kuna suhted avaliku sektori ja ühenduste vahel on juhtivate kodanikuühenduste meehest kõige paremini reguleeritud nendes riikides, kus seda soodustavad üleriigilised raamdokumendid (Inglismaal, Šotimaal, Iirimaa ja Walesis *Compact'id*, Kanadas *Accord*, Horvaatias raamleping), siis liiguti ka Eestis seda teed ja koostati Eesti Kodanikuühiskonna Arengu Kontseptioon (EKAK). EKAKi loomise käigus tutvuti põhjalikult Inglismaa ja Kanada kolmanda sektori arenguga, sh vabatahtlikkuse teemaga. Samuti on vabatahtlikule tegevusele märgatavalt süsteemsemalt lähenetud Austraalia kodanikuühiskonna analüüsides, mida käesoleva uuringu raames kasutatakse.

Kokkuvõttes peame ühelt poolt arvestama oma sotsiaal-majanduslikku tausta, mis seab meid ühte gruppi Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega, teisalt arvestama meie kultuurilise tausta, väärtuste ja kogemustega, sh kodanikuühiskonna arenguga, mille kohaselt me pigem kuulume Lääne-Euroopasse ja eriti Anglo-Ameerika kultuuriruumi ja kolmandaks arvestatavate uuringute unikaalsuse, ressursimahukuse ja eesmärkidega. Selle põhjal arvestame järgmiste uuringutega:

Colin Rochester *"Making sense of volunteering. A literature review"*, 2006.

Tegemist on teoreetiliselt ja epiirilisel hea ülevaatega Inglismaa kodanikuühiskonnast ja vabatahtlikust tegevusest. Rochester on põhjalikult käsitletud erinevaid lähenemisi vabatahtliku tegevuse uurimisel, tuues välja mitu erinevat vabatahtlikkuse ja vabatahtlike liigitamise alust. Lisaks sellele annab ta ülevaate olulisematest statistilistest näitajatest Inglismaa vabatahtliku tegevuse kohta. Rochesteri raport on heaks eeskujuks Eesti vabatahtlike uurimiseks, olles sobilik nii uuritud kultuuriruumi kui ka uuringu enda ülesehituse poolest.

Michael H. Hall “*Measurement Issues in Surveys of Giving and Volunteering and Strategies Applied in the Design of Canada’s National Survey of Giving, Volunteering and Participating*”, 2001.

Michael Hall analüüsis annetamist ja vabatahtlikku tööd Kanadas. Ta rõhutas, et kuigi seda valdkonda on Kanadas palju uuritud, ei ole ühtki analüüsi tehtud selle osas, kuivõrd kvaliteetsed on uuringutes kasutatavad ankeedid ja nende alusel kogutud andmed. Oma artiklis pöörab ta tähelepanu vabatahtliku tegevuse uurimiseks tehtavatele ankeetidele ning toob välja ettepanekuid, kuidas uuringut nii üles ehitada, et selle abil kogu vajalik info kätte saada. Näitena toob ta Kanadas 1997. aastal läbi viidud rahvusliku andmise, vabatahtliku tegevuse ja osaluse küsitluse (*National Survey of Giving, Volunteering and Participating*).

Halli artiklis on lisaks piisavalt täpselt välja toodud vabatahtlikuna osalemise viisid, mis sobituvad väga hästi Eesti konteksti. Kuigi tema nimekirjale lisanduvad spetsiifiliselt Eestit iseloomustavad osalusviisid (nt Kaitseliit), on Kanadas väljatöötatud tegevuste loetelu heaks aluspunktiks käesoleva uuringumudeli koostamiseks.

Judy Esmond ja Patrick Dunlop “*Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia*”, 2004.

See Austraalias läbi viidud uuring keskendus motivaatoritele, mis inimesi vabatahtliku töö juurde toob. Esiteks aitab see organisatsioonidel astuda samme, et vabatahtlikke leida ja värvata, sh koostada täpsalt soovidele-vajadustele vastav värbamisprogramm. Teiseks aitab motivaatorite tundmine suunata vabatahtlikke “tööle” just sinna valdkonda, mis neid enim huvitab ja innustab. Ja kolmandaks, motivaatorite tundmine aitab organisatsioonidel kord juba ligi meelitatud vabatahtlikke organisatsiooni juures ka edaspidi hoida. Nende uuringuobjektiks olid inimesed, kes erinevatel põhjustel on vabatahtliku tegevusega alustanud. Uurides neid motiveerinud faktoreid, saab teha järeldusi laiema üldsuse ja läbi selle ka potentsiaalsete uute vabatahtlike kohta.

Lisaks Esmondi ja Dunlopi poolt välja toodud 10 motivaatorite liigile on antud uuringuaruandes vabatahtlikuna tegutsemise põhjustena välja toodud ka mujal kirjanduses käsitletud vabatahtlike motivaatorid (nt Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; United Way of America, 1989; Kotler, 1996; Danson, 2003; Macduff, 2005; Vene, 2005; Rochester, 2006; Measham ja Barnett, 2007; Kenti vabatahtlike Keskus; Hadzi-Miceva ja Shea, 2008).

3. Uuringus kasutatav terminoloogia

3.1 Põhiterminid

Antud alaosa eesmärk on **anda ülevaade uuringu raames kasutatavast terminoloogiast**, sh välisriikide analoogsetes uuringutes kasutatav terminoloogia, mis sobitub Eesti konteksti. Terminoloogia alaosa on vajalik töö piiritlemiseks ning küsitlusankeetide ettevalmistamiseks ja kordusuuringutes kasutamiseks. Uuringu tegemisel soovitame kasutada Vabatahtliku Tegevuse Arengukavas 2007-2010 kasutatud terminoloogiat, millele lisanduvad kodanikuühiskonna sõnaraamatus ja Wikipedias kasutatud mõisted. Üheselt mõistetava terminoloogia väljatoomine on oluline, kuna vabatahtliku tegevuse mõiste osas valitseb segadus: mõnikord peetakse vabatahtlikuks tegevuseks ka seda tegevust, mida tehakse tasuta enda või oma lähedaste heaks. Samuti peetakse vabatahtlikuks tegevuses mõnikord ka sellist tegevust, mille eest tasutakse, kuid vähem, nt alla vastava tegevuse turuhinna.

Vabatahtlikega seostuv kõige laiem mõiste on **kodanikuühiskond**. Kodanikuühiskonna uurimis ja arenduskeskus (KUAK, 2007) on kodanikuühiskonda näinud kui riigist ja ärielus suhteliselt sõltumatut ühiskonnasfääri, mille sees üksikisikud ja rühmad teevad koostööd selleks, et edendada oma huve ja väärtusi. Kodanikuühiskond tasakaalustab äri sektori ja avaliku võimu mõju ühiskonnas – seetõttu on mõnikord sünonüümina kasutusel väljend kolmas sektor. Kodanikuühiskonna tähtis osa on mittetulundussektor, aga vahel loetakse selle osadeks ka ajakirjandust, poliitilisi parteisid, kohalikke omavalitsusi, usuühendusi, ametiühinguid, väikeettevõtteid jne. – seega mitte ainult ühiskonna seda osa, mis seaduse mõttes on mittetulunduslik, ehk nn. kolmandat sektorit. Sellisel juhul on silmas peetud nende tasakaalustavat mõju ühiskonna teistele võimukeskustele.

Termini teine tähendus on ühiskond, kus inimese põhiõigused ja -vabadused on kaitstud ning kus tal on võimalik poliitilisi otsuseid mõjutada, mh. nende arutamisel ja elluviimisel aktiivselt osaledes. Sellise ühiskonna üks osa on riigist ja ärielus suhteliselt sõltumatu ühiskonnasfäär, sh. mittetulundussektor (vt. esimest definitsiooni). Kolmandaks, Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) definitsiooni järgi mõistetakse **kodanikuühiskonna** all „inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone”. See on ingliskeelse termini *civil society* (vahel ka *civic society*) sõnasõnaline vaste; tõlkena on vahel kasutusel ka tsiviilühiskond (võrdle: osalusdemokraatia).

Kodanikuharidus on oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsess, mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist. Kodanikuks haritud inimene soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida ning on seeläbi otseselt seotud vabatahtliku tegevusega. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kogu riigi elanikkonna valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu taastoodetakse kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse (Avatud Eesti Fond, 2008).

Antud uuringus kasutame ka mõistet **kodanikuühendus** (ka kodanikeühendus), see tähistab üksikisikute (mitte avaliku võimu asutuste või juriidiliste isikute) poolt mittetulunduslikel eesmärkidel asutatud organisatsiooni (KUAK, 2007). Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioonis ning Kodanikualgatuse toetamise arengukavas 2007-2010 on kodanikuühendust kasutatud sünonüümina "mittetulundusühendusele". Kodanikuühenduste juriidilised vormis on mittetulundusühing, sihtasutus ja seltsing.

Vabatahtlikku tegevust on vaadatud kolmest perspektiivist lähtuvalt (Rochester 2006). Esiteks võib seda käsitleda kui tasuta tööjõudu, mis toetab avaliku sektori organisatsioonide tööd, mistõttu tuleks vabatahtlikele läheneda sama mudeli alusel, millega reguleeritakse tavapäraseid töösuhteid. Teiseks, vabatahtlikku tegevust võib vaadata kui osa kodanikuühiskonnast, olles seotud erinevate kodanikeühenduste ja kodanikuaktiivsusega. Kolmandaks, vabatahtlikku tegevust võib pidada aja veetmise viisiks, mis lisaks tegijate isiklikule kasule toob kaasa hüvesid ka teisele.

Vabatahtlik tegevus on oma aja, energia või oskuste pakkumine vabast tahtest ja tasu saamata. Vabatahtlikud aitavad teisi või tegutsevad peamiselt avalikes huvides ja ühiskonna heaks. Oma pereliikmete abistamist ei loeta vabatahtlikuks tegevuseks (*Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010*). Vabatahtliku tegevuse (*volunteerism*) all mõistetakse tegevusi, mida viivad ellu üksikisikud, ühendused või juriidilised isikud üldiseks hüvanguks, omast vabast tahtest ning ilma kavatsuseta saada rahalist kasu. Vabatahtlik tegevus toimub väljaspool mis tahes tööalast, ärialast või avaliku teenistuse alast suhet (Inter-Parliamentary Union *et al.*, 2004).

Antud uuringu seisukohast on oluline mõista ka avaliku huvi konseptsiooni, kuna uuringus kasutatakse vabatahtliku tegevusena ainult sellist tegevust, mida tehakse avalikes või ühishuvides ehk mitte ainult enda, oma pere või lähedaste heaks. Avaliku huvi seisukohast on olulised **ühishüvised** ehk sellised

hüved, mida ei kasutata eratarbimiseks, vaid millest on huvitatud riigi kui kogukonna liikmed tervikuna ja mis on kõigile kättesaadavad (nagu loodus, turvalisus, kultuur jne). Avalikes huvides tegutsemine tähendab mingile avalikule hüvele kaasaaitamist. Hüve on avalik siis, kui see puudutab enamiku ühiskonnaliikmete heaolu või suuremate sotsiaalsete gruppide hüve. Tegevus kitsamalt piiritletud grupi heaks võib samuti olla avalikes huvides, nt. kui see rühm on ebasoodsas olukorras võrreldes muu ühiskonnaga ja seega suurendab selle toetamine ühiskondlikku õiglust. Tulumaksuseaduse § 11 lõige 2 punkt 1 kohaselt peab tulumaksusoodustusega mittetulundusühing ja sihtasutus (edaspidi ühing) tegutsema avalikes huvides.

Avalikes huvides tegutsevate isikute hulka ei kuulu ühingud, mille tegevuse eesmärk ei ulatu kaugemale selle liikmete või asutajate teatud erahuvide rahuldamisest. Vastavalt tulumaksuseaduse parandusele (jõustunud 1. jaanuaril 2007) ei käsitle seadus avalikes huvides tegutsevatena kutseorganisatsioone, ettevõtluse toetamise organisatsioone, ametiühinguid ega poliitilisi ühendusi. Kodanikeühendustest on seni vaid väike osa lülitatud Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud avalikes huvides tegutsevate tulumaksusoodustusega ühenduste nimekirja, mis lähtub Tulumaksuseaduse definitsioonist. Siinkohal on ettepanek selguse mõttes rakendada ülejäänud ühenduste puhul edaspidi mõistet *ühiskondlik huvi* ning *ühiskondlikes huvides tegutsemine* – on samatähenduslik kuid ei viita Tulumaksuseaduse alluvusele (vt ka p 2.3).²

Vastavalt "Vabatahtliku tegevuse arengukavale" võib vabatahtliku tegevuse jagada tinglikult kaheks:

1. omaalgatuslikuks ning organisatsioonide juhitud vabatahtlikuks tegevuseks. **Omaalgatuslik vabatahtlik tegevus** on vabatahtlikuna tegutsemine omal algatusel ja iseseisvalt. **Organisatsioonide korraldatud vabatahtlik tegevus** on vabatahtlikuna osalemine mõne organisatsiooni algatatud ja korraldatud tegevustes;
2. ühekordseks ning regulaarseks vabatahtlikuks tegevuseks. **Ühekordne vabatahtlik tegevus** tähendab, et vabatahtlikud abistavad konkreetse tegevuse, ürituse või projekti läbiviimisel või reageerivad väljakutsele. **Regulaarne vabatahtlik tegevus** tähendab, et vabatahtlikud tegutsevad regulaarselt pikema aja jooksul. (Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010, lk 4).

Vabatahtlik töö on mõiste, mida igapäevaelus kasutatakse samatähenduslikuna vabatahtlikule tegevusele. Mõistet „vabatahtlik töö“ kasutab nt Statistikaamet, kes mõõdab kasumitaotluseta organisatsioonides vabatahtlike poolt tehtud töö hulka tundides³. Kuna tegutsemine vabatahtlikuna ei

² Avaliku huvi pikemat lahtiseletust ning Tulumaksuseaduses avalikes huvides tegutsevate valdkondade loetletu vt Eesti Maksu- ja Tolliameti veebilehelt. <http://www.emta.ee/?id=14383>

³ Aruande "Kasumitaotluseta organisatsioonid" koostamise juhend,

ole kajastatud Eesti Vabariigi tööseadusandluses, siis on otstarbekam vääritimõistmise vältimiseks kasutada järjepidevalt terminit vabatahtlik tegevus (Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010, lk 4).

Vabatahtlikkust iseloomustavad neli mõõdet: vaba tahe, palga puudumine, struktureeritud tegevus ja määratud kasusaajad (Cnaan *et al*, 1996). Eesti kodanikuühiskonna lühisõnastikus on vabatahtlikkuse kohta välja toodud kaks peamist tunnust. Esiteks, mittetulundusühingute ja seltsingute liikmeks on astunud vabatahtlikult. Selle tunnuse alusel erinevad nad nt. korteriühistutest, mille liikmeks astumine on seadusega kohustuslik, ning nendest usuühingutest, millesse lapsed astuvad vanemate avalduse alusel. Teiseks, vabatahtlikkust võib vaadata kui töö tegemist ühiste eesmärkide nimel ilma rahalist tasu saamata; (ing *volunteering*).

Vabatahtlik on vabatahtlikus tegevuses osalev inimene; inimene, kes osaleb mittetulundusühenduse või muus avalikku huvi edendavas tegevuses oma vabast ajast ilma rahalise tasuta. Osalemine võib olla ainult ühekordne (nt. mingi ürituse organiseerimisel) või regulaarne. Tegutsemine vabatahtlikena ei tekita töösuhet ja see ei ole kajastatud Eesti tööalastes seadustes. Eesti kodanikuühiskonna lühisõnastik).

Wikipedia, kõigi soovijate poolt vabalt täiendatav internetipõhine teatmik, määratleb vabatahtlikkust kui inimeste valmisolekut ja tahet töötada teiste heaks selle eest rahalist kasu saamata. Vabatahtlikud võivad olla erialainimesed nagu näiteks päästetöötajad, giidid, abilised, õpetajad, misjonärid, kirjutajad jne. Aga enamik töötab siiski hetke ajendil, vastates mingile konkreetsele vajadusele või täites mingit ülesannet, näiteks otsitakse kaduma läinud kast või juhatatakse oma teed kaotanud inimest. Majanduses on vabatahtlik töö tasustamata töö (ing *unpaid employment*). Seda võidakse teha altruistlikel põhjustel, näiteks heategevuse korras hobina, ühiskondliku tööna või ametitööna, või kogemuste saamise eesmärgil. On inimesi, kes pühendavad terve oma elu vabatahtlikule tegevusele ja neil puudub nõ "päristöö".

Tasustamise puhul tuleks eristada:

1. ÜRO ja ILO määravad vabatahtlikkust kui kasumit mittetaotleva organisatsiooni heaks töötamist palga eest, mis on allpool turuhinda;
2. Töö, mille eest ei saada mingit tasu, vaid kaetakse ainult töö tegemisega seotud kulud (EcoSoc 2006, lk. 8-10).

Uuringus kasutatava definitsiooni järgi ei käsitle me tasustatud tööd vabatahtliku tööna.

<http://www.stat.ee/public/files/aruandevormid/2007/200011009-juhend.pdf>

3.2 Vabatahtlike sotsiaalne taust

Vabatahtlike tegevusvalikuid ja panustamise taset mõjutavad nende vanus, sotsiaalne kuuluvus, haridus, usk (religioon), hoolitsetavate olemasolu (lapsed jne), päritolu (rahvus) ja sugu; samuti on oluline vabatahtlike geograafiline päritolu, elukoha tüüp (maa või linn, rikas või vaene piirkond jne) ning oluline on ka see, kas inimesed on oma elukohaga üldiselt rahul või mitte (Rochester, 2006). Käesoleva uuringu küsimustes on plaanis uurida nii vastanute sotsiaalset tausta kui tegevusvaldkondi, kuid motivaatorite mudelis (vt p 4) neid lihtsuse ja funktsionaalsuse säilitamise eesmärgil eraldi välja ei ole toodud.

3.3 Vabatahtlike tegevusvaldkonnad

Vabatahtlikud jagunevad mitmete erinevate tegevusvaldkondade vahel, sarnaselt kodanikuühenduste tegevusvaldkondadega: näiteks sport, kultuur, sotsiaaltöö, tervishoid, haridus, noored, keskkonnakaitse, hädaabi, poliitika, tarbijakaitse, arenguabi jne. Vastavalt sellele võib välja tuua erinevusi vabatahtlike tööülesannetes. Euroopas on peamisteks valdkondadeks tervis, sotsiaalhoolekanne, sport, laste- ja noorsootöö, religioon, kunst, kultuur, ning haridus (Hal *et al* 2004, lk 16-17).

Vabatahtlike tegutsemisvaldkondade koostamise aluseks on võetud Vabariigi Valitsuse määrusega nr 279 22.12.2006 (Tulumaksusoodustusega mittetulundusühingute ja sihtasutuste nimekirja koostamise kord ning asjatundjate komisjoni moodustamise kord ja töökorraldus) määratud ühingute tegevusalade loetelu, mida on täiendatud ja kohandatud, st antud uuringus kasutame järgmist vabatahtlike tegevusvaldkondade määratlust:

1. Ajaloolise pärandi säilitamine, s.h. muinsuskaitse
2. Arengukoostöö
3. Külaliikumine/ kohaliku elu edendamine
4. Haridus ja teadus
5. Heategevus
6. Humanitaarabi
7. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse, nt usulised, rassilised, sooliste või põgenike kaitse
8. Korrakaitse/sisejulgeolek, nt naabrivalve, kaitseliidus osalemine või abipolitsei tegevus
9. Kultuur ja kunst, nt. kultuuriseltsid
10. Laste ja noorte huvide kaitse, nt koolide ja laste hoolekogud, lastevanemate liidud jms
11. Noorsootöö, nt noortejuhid, noortekeskused jms
12. Keskkonnakaitse, loodushoid
13. Loomakaitse
14. Religioon, nt. usulised ühendused
15. Sotsiaaltöö, sh tõrjutud gruppidega tegelemine, nt töötud, kriminaalhooldusalused, alla vaesuspiiri elavad inimesed jms
16. Sotsiaalne või majanduslik areng
17. Sport ja kehakultuur, nt spordiseltsid, spordiüritused jms

18. Tervishoid
19. Vähemusrahvuste kultuuri edendamine ning lõimumine
20. Tarbijakaitse

Oluline on ka märkida, et eksisteerib veel mitmesuguseid ühendusi, nt ametiühingud, poliitilised erakonnad, korteriühistud, kutseliidud jms, kuid need ühingud on asutatud pigem erahuvidest lähtuvalt ning seega ei kuulu antud uuringus vaatlusele.

3.4 Vabatahtlikkuse määr

Üks võimalus vaadata vabatahtlikkust on käsitleda seda vaba aja veetmise vormina (Stebbins 1996; Stebbins ja Graham, 2004). Selle käsitluse keskmes on inimese loomupärane, sisemine (*intrinsic*), mitte väline (*extrinsic*) motivatsioon vabatahtlikuna tegutseda. Vabatahtlikus tegevuses on võimalik osaleda erineval määral. Kõige tugevam on nn *tõsine vaba aja vabatahtlikkus*, so vaba tahte süsteemne tegevus, mille kaudu loodetakse rakendada erialaseid teadmisi ning oskusi või saada neid ka juurde (Stebbins 2004, lk 5). Teine määr vaba aja vabatahtlikkuses on *juhuslik vabatahtlikkus* (ing *casual volunteering*), nt võileibade tegemine lastelaagris või piletite müümine, ning kolmas *projektipõhine vabatahtlikkus*, mis on lühiajaline, ühekordne või juhuslik nt spordiürituse korraldamine.

Antud uuringus kasutatakse vabatahtlikus tegevuses osalemise määra kirjeldamiseks tegevuses osalemise rolli aktiivsuse/intensiivsuse alusel järgmisi kategooriaid:

1. *Eestvedaja*: ettevõtmiste algataja, ühenduse juhtija, juhendaja jms;
2. *Aktiivne osaleja*: osaleb aktiivselt ühenduse tegevuses, erinevates ettevõtmistes, pigem pikaajaline;
3. *Kaasalõoja/ abiline*: abiks üksikutel ettevõtmisel, ühenduse üritustel, pigem episoodiline vabatahtlik töö.

3.5 Vabatahtliku tegevuse tüübid

Alloleva vabatahtliku tegevuse tüpoloogia aluseks on mitmed erinevad klassifikaatorid, mida välisriikides vabatahtlikkuse liigitamisel kasutatud on. Ühe lahendusena on Michael H. Hall (2001) välja pakkunud vaadata vabatahtlikku tegevust vastavalt erinevatele tegutsemisvaldkondadele. Analüüsid vabatahtliku tegevuse mõõtmise ja kaardistamisega seotud probleeme, jagas ta vabatahtliku tegevuse vastavalt tööülesannetele 15 erinevaks liigiks (allolevas jaotuses on viited ühendusele sulgudes, kuna antud uuringu fookuses on ka omaalgatuslik vabatahtlik tegevus):

1. Küsitlemine, kampaanias osalemine ja vahendite kogumine (ing k. *canvassing, campaigning, fundraising*)
2. Nõukogu, komisjoni vms juhtimine või liikmeks olemine (ing k. *unpaid member of a board or committee*)
3. (Ühenduse nimel) vabatahtlikuna teavitustöö tegemine, harimine, avaliku arvamuse mõjutamine jms (ing k. *provide information or help to educate, influence public opinion or lobby others on behalf of an organization*)
4. Ühenduse tegevuste või ürituse korraldamine või juhtimine (ing *help to organize or supervise activities or events for an organization*)
5. Konsulteerimine, juhtimine, kontori-või sekretäri töö tegemine (ing *consulting, executive, office, or administrative work*)
6. (Ühenduses eest) vabatahtlikuna koolituste tegemine või juhendamine (ing *teach or coach for an organization as an unpaid volunteer*)
7. (Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna sotsiaaltöö tegemine, sh nõustamine, külastamine jms (ing *provide care or support as a volunteer through an organization, including counselling and friendly visiting*)
8. (Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna tervishoiuteenuste pakkumine, nt haiglates või eakate inimeste kodudes (ing *provide any health care as a volunteer through an organization such as a hospital or a senior citizens home*)
9. Vastastikkuse abi gruppides toetjaks olemine, nt üksikvanemate, raskesti kasvatatavate laste vanemate või anonüümsete alkohoolikute gruppides (ing *assistance to anyone as a member of a self-help mutual aid group such as a single parents group, a bereaved parents group or AA [Alcoholics Anonymous]*)
10. (Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna toidu ja muude kaupade kogumine, pakkumine ja kohaleviimine (ing *collect, serve, or deliver food or other goods as a volunteer through an organization*)
11. Ühenduse maja või kontori korras hoidmine, remontimine või ehitamine (ing *help to maintain, repair or build facilities for an organization*)
12. (Ühendusele) vabatahtlikuna transpordi pakkumine (ing *volunteer driving on behalf of an organization*)
13. Esmaabi pakkumine, tuletõrjes või päästetöodes osalemine (ing *help with first-aid, fire-fighting or search and rescue*)
14. Keskkonna ja loomade kaitsmine (ing *activities aimed at protecting the environment or wildlife*)
15. Koolide, usuühingute, külaseltside jms aitamine ja toetamine (ing *help given to schools, religious organizations, community associations, etc.*)

Eesti konteksti arvestades on oluline lisada veel korrakaitse (nimetatud ka sisejulgeoleku valdkonnaks), mis hõlmab selliseid tegevusi nagu kaitseliidus osalemine, naabrivalve, abipolitseinikuks olemine jms.

Sarnasel alusel on vabatahtlikku tegevust uurinud Colin Rochester (2006, lk 11), kes on protsentuaalselt välja toonud enamlevinud osalemisviisid. Inglismaal läbi viidud küsitluse põhjal on kõige tavalisemaks vabatahtlikuna osalemise viisiks rahakogumiskampaaniates või sponsorüritustel osalemine (53% vastanutest). Järgnevad ürituste korraldamine ja ettevõtmistel kaasaaitamine (49%), grupi või komisjoni juhtimine (29%), transporditeenuse pakkumine (23%), nõu või teabe andmine (23%), inimeste külastamine (20%), kontori-, sekretäri- või administratiivtöö (18%), juhendamine või on mentorlus (14%), organisatsiooni või ettevõtmise esindamine (12%), kampaania korraldamine (8%) ja muu praktiline abi (28%).

Nende lähenemisi täiendab hästi ÜRO poolt vabatahtlikkuse aasta raames välja töötatud süsteem, mille aluseks võeti Lyons *et al* poolt 1998. aastal kirja pandud paradigmad. Vastavalt ÜRO käsitlusele oleksid neli vabatahtlikkuse tüüpi järgmised (Davis Smith, 2000; Dingle, 2001; Rochester, 2006):

1. Vastastikune abi või eneseabi (ing *mutual aid or self-help*): tõenäoliselt vanim vabatahtliku tegevuse vorm, kus sarnaste probleemide, murede ja tingimustega inimesed teevad koos tööd, et neid küsimusi adresseerida või olukorda parandada. Seda on kirjeldatud ka kui vabatahtlikku tegevust „meie poole, meile”.
2. Filantroopia või teenused teistele (ing *philanthropy and service to others*): see on peamine vabatahtliku tegevuse vorm, millega enamik inimesi Euroopas end samastab. Tavaliselt hõlmab see organisatsiooni, kes värbab vabatahtlikke, et pakkuda ühele või mitmele grupile mingit teenust.
3. Osalemine otsustusprotsessis (ing *participation*): vabatahtlikuna igal tasandil poliitilises või mõnes muus otsustamisprotsessis osalemine, kaasaraääkimine.
4. Eestkoste või kampaaniates osalemine (ing *advocacy or campaigning*): kollektiivne tegevus eesmärgiga tagada või ära hoida mingit muutust, nt arengud, mis ohustavad keskkonda või võitlus paremate teenuste eest (nt HIV-positiivsetele inimestele).

Kolmas viis vabatahtlikkuse kaardistamiseks on vaadelda vabatahtlike pühendumise astet, tehes vahet pikaajalise ja lühiajalise vabatahtliku vahel (Danson, 2003; Macduff, 2005). **Pikaajaline vabatahtlik** on pühendunud nii organisatsioonile kui ka vabatahtlikule tegevusele üldiselt. Pikaajalised vabatahtlikud otsivad ise organisatsiooni, mis aitab neil tegutseda neile tähtsa teema või põhjuse nimel. Nad justkui värbavad end ise. Peale selle on nad kasvavalt, aina tihedamini organisatsiooniga seotud. Sageli toovad neid konkreetse organisatsiooni juurde nende sõbrad. Pikaajalised

vabatahtlikud kujundavad oma tööülesanded tihtipeale ise ega vaja alati otsest käsku, et millegagi tegelda, mugandades oma aega ja energiat, kuidas vaja. Nad on valmis tegema igasugust tööd, kuigi see ei pruugi alati olla põnev või väärikas.

Ajutised või ka lühiajalised vabatahtlikud on rohkem huvitunud teemadest, mis ei nõua suurt pühendumist ning satuvad organisatsiooni juurde läbi juhusliku ürituse või on "sunnitud" koostööd tegema, kuna sõber või tööandja seda palub/nõuab. Nad ei näe organisatsiooni või enda osalemist selle töös oma elu keskse osana. Nad otsivad tavaliselt konkreetset ja selgelt (ka ajaga) piiritletud tööd ja tahavad kohe teada saada, mida neilt täpselt oodatakse ja kui kaua nad peavad tegutsema. Nad eelistavad teha ühte kindlat tööd ning kuigi nad võivad olla vabatahtlikud terve oma elu, ei püsi nad pikalt ühe organisatsiooni juures.

Macduff (2005) soovib kasutada ajutise/lühiajalise vabatahtliku kirjeldamiseks sõna episoodiline ja eristab kolme tüüpi:

1. *Ajutine episoodiline vabatahtlik*, kes pühendub mingile ettevõtmisele paar tundi või maksimaalselt päeva. Näiteks jagab ta veepudeleid maratonil, teeb leibu kodutute jõulupeol, koristab keskkonnareostust. Sellised vabatahtlikud tegutsevad tavaliselt grupiviisiliselt, talgupõhiselt ja nende peale pikemas perspektiivis väga loota ei saa.
2. *Ülemineku või vahepealse aja vabatahtlik*, kes on mingi ettevõtmisega regulaarselt seotud, aga ainult lühiajaliselt (vähem kui 6 kuud). Näiteks tudeng, kes teeb mõnes organisatsioonis praktikat.
3. *Juhuvabatahtlik*, kes korraga pühendub vähe aega, ent kelle peale korraldajad loota võivad (kui kutsutakse, siis enamasti tuleb). Ta ei ole pühendunud ühelegi kindlale ettevõtmisele, vaid tuleb vajadusel appi. Näiteks käib igal aastal metsa koristamas.

Danson (2003) on määranud veel ühe tüübi, *siirdevabatahtlikud*, kelle jaoks vabatahtlik tegevus on viis, kuidas ühiskonda taassulanduda, nt tööturule sisenevad koduperenaised, ühiskonnast mingil põhjusel emotsionaalselt kaugenenud inimesed, kellel oleks raske muul viisil taas oma kohta leida, puuetega inimesed, kes omandavad uusi oskusi jms. (Danson, 2003).

Vene (2005) on vastavalt uurimustöö käigus läbi viidud küsitlusele samuti vabatahtliku tegevuse jaotanud kolme gruppi. Esimese grupi moodustavad minimaalse aja ja pühenduvusega tööd, nt talgud, kus vabatahtlikud ei ole kohustatud pikemaajaliselt midagi tegema, vaid piirduvad ühekordse endale huvipakkuva ettevõtmisega. Teise grupi kuuluvad tegevused, kus aja ja pühenduvuse kulu on natuke suurem, näiteks võib tegemist olla harva, ent regulaarse tegevusega. Kolmandaks on professionaalsed vabatahtlikud tegevused, kus aja ning pühenduvuse kulu on suhteliselt suur. Ta toob

näiteks erinevad projektijuhid, kes on kindlal perioodil projektiga seotud ning pühendavad nädalas vähemalt viis tundi vabatahtlikule tööle.

Vabatahtlikkuse liigitamisel pika- ja lühiajaliseks on oluline ka see, kas tegevuse edukaks läbiviimiseks on vajalik erialane väljaõpe või mitte. Esimesel juhul võib episoodilist vabatahtlikku siiski lugeda pikaajaliseks, sest töö tegemine nõuab ühelt poolt väljaõpet ning teiselt poolt pühendumist oma erialale, nt tasuta arstiabi pakkumine või päästetööde juhtimine.

3.6 Vabatahtlikkuse tüüpide mudel

Tulenevalt asjaolust, et seni eri riikides läbi viidud uuringud kasutavad erinevaid vabatahtlikkuse liigitamise viise, valis analüüsi töögrupp konsensusel välja kõige selgema ja reaalse eluga seostatavama klassifikatsiooni vabatahtliku tegevuse tüüpidest: Halli (2001) vabatahtliku tegevuse tüüpide nimekirja. Halli nimekiri seostati vabatahtlike pühendumuse astet näitava jaotusega pika- ja lühiajalise vabatahtliku tegevuse vahel (Danson, 2003; Macduff, 2005). Töögrupp koostas nende käsitluste põhjal vabatahtlikkuse tüüpide mudeli.

Mudeli aluseks sobivad antud käsitlused kahel põhjusel:

1. need käsitlused on välja töötatud riikides, mida võib vabatahtlikkuse valdkonnas suuresti tänasele Eestile eeskujuks tulla (Anglo-Ameerika riigid);
2. nende uuringute koostamisel on kasutatud ankeete, mis sarnanevad antud uuringu raames planeeritud ankeetküsitlusele. Eestis plaanitava uuringu erinevus varem läbiviidutest seisneb selles, et esmakordselt on eesmärgiks kõik käsitlused ühendada, mille tulemuseks on laiapõhjaline vabatahtliku tegevuse kaardistus.

Antud mudelit sellisel kujul kirjanduses käsitletud pole, autorid on üldjuhul vaadanud korraga vaid üht liigitamise alust. Nende ühendamine aga annab võimaluse korraga vaadata kõiki/võimalikult paljusid vabatahtlikku tegevust mõjutavaid faktoreid. Lisaks sellele on vabatahtlik tegevus iga liigi korral jagatud pikaajaliseks/pühendusega ning lühiajaliseks tegevuseks. Tegemist pole mitte niivõrd ajalise määratlusega, kuivõrd pühendumisega konkreetsele valdkonnale, organisatsioonile või erialale. Mõnel juhul võib tegevus olla nii lühi- kui pikaajalist pühendumist vajav, nt vastastikuse abi gruppides osalemine, teisel juhul on tegu kas lühi- või pikaajalise vabatahtliku tegevusega, vastavalt näiteks tasuta transpordi pakkumine või erialase koolituse läbiviimine.

Siinkohal võib ära märkida ka ÜRO poolt koostatud järgmisi laiemaid tegevuste kategooriaid:

1. vastastikkune abi või eneseabi;
2. filantroopia või teenused teistele;
3. poliitiline osalemine ja kaasärääkimine;
4. eestkoste või kampaaniates osalemine,

kuid võimalikult konkreetsete andmete saamise eesmärgil antud uuringus seda jaotust ei kasutata.

Kokkuvõttes võetakse antud uuringus aluseks järgnev vabatahtlikkuse tüüpide mudel:

Hall (2001)	Danson (2003) ja Macduff (2005)	
	Pikaajaline/ pühendumusega	Lühiajaline
Konsulteerimine, juhtimine, kontori-või sekretäritöö tegemine		
Vastastikkuse abi gruppides toetajaks olemine, nt üksikvanemate, raskesti kasvatatavate laste vanemate või anonüümsete alkohoolikute gruppides	Pikaajaline, sest töö iseloom nõuab seda	Siirdevabatahtlik
Koolide, usuühingute, külaseltside jms aitamine ja toetamine	Pikaajaline	Siirdevabatahtlik
Ühenduse tegevuste või ürituste korraldamine või juhtimine	Pikaajaline	
(Ühenduses eest) vabatahtlikuna koolituste tegemine või juhendamine	Pikaajaline	
(Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna sotsiaaltöö tegemine, sh nõustamine, külastamine jms	Pikaajaline	
(Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna tervishoiuteenuste pakkumine, nt haiglates või eakate inimeste kodudes	Pikaajaline	Vahevabatahtlik
(Ühenduse kaudu) vabatahtlikuna toidu ja muude kaupade kogumine, pakkumine ja kohaleviimine	Pikaajaline	Vahevabatahtlik
Ühenduse maja või kontori korras hoidmine, remontimine või ehitamine	Pikaajaline	
(Ühendusele) vabatahtlikuna transpordi pakkumine		Ebaregulaarne (juhuslik) episoodiline vabatahtlik
Esmaabi pakkumine, tuletõrjes või päästetöodes osalemine	Pikaajaline, sest töö iseloom nõuab seda	
Nõukogu, komisjoni vms juhtimine või liikmeks olemine	Pikaajaline, sest töö iseloom nõuab seda	
Küsitlemine, kampaanias osalemine ja vahendite kogumine		Ajutine episoodiline vabatahtlik
(Ühenduse nimel) vabatahtlikuna teavitustöö tegemine, harimine, avaliku arvamuse mõjutamine jms		Vahevabatahtlik

Ülaltoodud mudelit kasutatakse uuringus kahel viisil: esmalt võetakse Halli tegevuste nimekiri aluseks elanikkonna seas läbiviidava küsitlusankeedi väljatöötamisel, teisalt kasutatakse saadud tulemusi andmete analüüsis tegevuste ning tegevuse iseloomust tulenevate pühendumuse astmete eristamiseks.

4. Uurimismudel: vabatahtliku tegevuse arendamise mudel

4.1 Mudeli teoreetiline alus ja kirjeldus

Käesoleva alateema eesmärgiks on töötata välja teoreetiline mudel vabatahtlikkuse arendamiseks. Selleks uuriti, missugused motivaatorid soodustavad ja pärsivad vabatahtlike tegevust. Siin on samuti hulgaliselt erinevaid käsitusi, mille seast on raske valida välja neid, mida võiks Eestis vabatahtlike ja potentsiaalsete vabatahtlike seas mõõta. Sellegipoolest valis töögrupp välja üksteisest sisuliselt eristuvad motivaatorid ning jagas need pühendumuse astmete ja motiveerimise/demotiveerimise järgi vabatahtliku motivaatorite mudelisse. Et kahe mudeli eesmärgiks on võimalikult selge ettekujutuse loomine vabatahtliku tegevuse kirjus pildis, siis ei hakatud vabatahtlikkuse tüüpe motivaatoritega kirjanduse osas siduma. Küll aga on kavas planeeritud eriuuringu küsitlusega testida kuivõrd oluline on üks või teine motivaator ja kas need jaotuvad kuidagi liikide lõikes või mitte. Motivaatorid saab omakorda ära siduda erinevate keskkondlike (peamiselt organisatsiooniliste) faktoritega – seega tekivad vastused küsimusele: mida on vaja vabatahtliku tegevuse keskkonnas muuta selleks, et soodustada indiviidi motivaatorite mõju ja nõrgendada demotivaatorite mõju. Kui meil need seosed on teada saame uuringu lõppedes vastata küsimusele, kuidas saab vabatahtlikku tegevust Eestis arendada, sealjuures soodustades nii olemasolevate vabatahtlike tegevust kui ka uute vabatahtlike juurdekasvu.

Vabatahtlike motivatsiooni mõjutavad kolm tasandit – keskkonna, organisatsiooni ja indiviidi tasand. Need on omavahel tihedas seoses, mõjutades üksteist mõlemas suunas. Ühelt poolt määrab keskkond ära selle, millises ulatuses organisatsioonid erinevates valdkondades tegutseda võivad, see omakorda mõjutab inimeste isiklikku motivatsiooni osaleda. Mida keerulisem on juurdepääs vabatahtlikule tegevusele, seda vähem on tõenäoliselt neid, kes oma igapäevase töö kõrvalt aega ja energiat vabaühendustele ja erinevatele ettevõtmistele pühendaks. Teisalt on inimesed need, kes saavad anda panuse organisatsioonide arendamiseks ja need omakorda saavad astuda samme

keskkonna muutmiseks, näiteks on neil võimalik läbi kaasamismehhanismide osaleda õiguslike regulatsioonide kujundamisel. Kodanikuühiskonna arenguks on oluline, et kõigi kolme tasandi areng ja vastasmõju oleks kooskõlas. Tähelepanu tuleb pöörata kõigile neist. Küsimus on vaid selles, millele inivid, organisatsioon ja ühiskondliku tasandi otsuste tegijad keskenduda saavad ja millele tähelepanu pöörama peaksid.

Käesolev mudel on üles ehitatud SWOT lähenemisele sarnaselt, kirjeldades seda, mis motiveerib ja demotiveerib vabatahtlikku nii indiviidi kui ka keskkonna ja organisatsiooni tasandil. Mudeli aluseks on erinevate autorite poolt välja toodud vabatahtliku tegevuse motivaatorid ning need on Danson'i ja Macduffi põhjal jaotatud lühi- ja pikaajalise vabatahtliku tegevuse vahel. Mõned motivaatorid iseloomustavad vaid suurt pühendumust nõudvat vabatahtlikku tegevust, teised on iseloomulikud vaid juhul, kui inimene kaalub lühiajaliselt vabatahtlikuks hakata. Kolmanda motivaatorite tüübi moodustavad ajendid, mis mõjutavad nii pika- kui lühiajaliste vabatahtlike valikuid.

Allolevates alajaotustes ja neile järgnevas tabelis on välja toodud erinevatele tasanditele iseloomulikud jooned, andes ettekujutuse sellest, millele kodanikuühiskonna ja vabatahtliku tegevuse arendamisel keskenduda.

4.1.1 Keskkond

Kõige laiem, üldisem vabatahtlikku tegevust mõjutav tasand on ühiskondlik tasand, mis kujundab nii indiviidi motivaatoreid kui organisatsioonide võimalusi vabatahtlikke kaasata. ÜRO Peaassamblee resolutsioon 56/38 soovib, et riigid looksid vabatahtlikkuse ja vabatahtlikke rakendavate ühenduste arendamiseks seda võimaldavad fiskaalsed, seadusandlikud ja muud raamistikud. Resolutsioonis tuuakse välja kaks peamist soovitusi. Esiteks tuleks luua soodne seadusandlik keskkond. Eesmärgiks on julgustada ja motiveerida inimesi olema vabatahtlikud, kuid kuidas ja millal seda teha peaks sama jääma indiviidi või organisatsiooni otsustada. Seadusandlus peaks puudutama ka tööandja poolt töötajale vabatahtlikuks tegevuseks võimaluste andmist. Seadusandlusega saab luua maksuajendeid ja toetusi organisatsioonidele jne. Riigi teiseks ülesandeks on vahendada partnerlussuhete loomist kodanikuühiskonna vabatahtlikkuse põhinevate tegevuste vahel, sh ühine tegevuste kavandamine, rakendamine ja jälgimine. Siin oleks oluline kaasata erasektorit⁴.

Kõige selle juures tuleb meeles pidada, et keskkonna tasandi otsuseid suunavad erinevad mõjutajad. Esiteks poliitilised või seaduslikud mõjutajad, nt valitsuse ja erakondade toetus, poliitikute üldine

---

⁴ <http://www.unv.org/fileadmin/docdb/pdf/2007/N0147881.pdf>, 4.

suhtumine teemasse, soodustava organisatsiooni või ümarlaua olemasolu jms. Teiseks kujundavad keskkonda majanduslikud olud ja trendid, muutused sissetulekutes, kulutuste struktuur jne. Kolmandaks, tähelepanu tuleb pöörata sotsiaalsetele mõjutajatele nagu inimeste kultuuriline taust, muutused inimeste käitumises ja väärtustes. Neljandaks, rolli mängivad ka muutused, mis on toimunud projektide, teenuste ja toodete pakkumiseks ja vabatahtlike kasutamiseks vajalikes tehnoloogiates. Viies, kõige üldisemat tasandit mõjutavad keskkondlikud mõjutajad, nt looduskeskkonna maksumus ja loodusressursside kättesaadavus jms. Viimaseks, vabatahtlikuks tegevuseks on vajalikud teatud infrastruktuurilised lahendused, vabatahtlikele mõeldud toetusorganisatsioonid, tugikeskused, koolituskeskused jne.

4.1.2 Organisatsioon

Organisatsiooni tasandil peab vabatahtlikust toetama, sest see on võimalus hoida teenuseid kättesaadavatena ja parandada nende kvaliteeti (Vabatahtliku tegevuse arengukava 2007 – 2010). Kotler (1996) on välja toonud, et enamus kodanikuühendusi sõltub vabatahtlikest, kes aitavad kontoril, üritustel, organisatsiooni tutvustamisega jne. Kodanikuühendus peab meeles pidama kahte olulist asja, mille eiramine tekitab hiljem probleeme:

1. Turunduse seisukohalt on vabatahtlikud üks olulisemaid organisatsiooni kliendigruppe. Kui organisatsioon soovib, et tal oleksid head, järjepidevad ja lojaalsed vabatahtlikud, siis peab ta nende leidmise, arendamise ja töökorraldusega tegelema samaväärselt töötajate omadega.
2. Vabatahtlikud vajavad igapäevast juhtimist samamoodi nagu töötajad. Juhid aga kaebavad tihti, et vabatahtlikud ei ole usaldusväärsed ja nendega on raskem töötada kui palgaliste inimestega.

Vabatahtlikud on organisatsiooni edukuse kriitiline osa. Paljud inimesed alustavad oma tegevust kodanikuühendustes vabatahtlikena, kas siis juhtides organisatsiooni, mõnd projekti või töötades nõukogus. Rahaliste vahendite lisandudes paljud leiavad endale kodanikuühenduses ka töökoha. Kuid siiski pakutakse enamikes organisatsioonides teenuseid vabatahtlikult: erakonnad, kultuuriorganisatsioonid, ettevõtlus- ja ametiorganisatsioonid, kirikud, sotsiaalhoolekande grupid, heategevuslikud organisatsioonid, kohalikud külaseltsid.

Peamised raskused, millega organisatsioonid vabatahtlikega seotult kokku puutuvad, on järgmised:

- Kuidas saavad õiged inimesed kätte õiget teavet
- Kuidas saab organisatsioon endale usaldusväärsed vabatahtlikud

- Kuidas saab organisatsioon endale vabatahtlikke, kui tegeleb teemaga, mille suhtes ollakse valdavalt ükskõiksed või isegi vaenulikud (nt HIV-positiivsed)
- Vabatahtlik peab oma käitumises ja hoiakutes tegema radikaalseid muutusi
- Pakutava kohandamine vastavalt vabatahtliku vajadustele
- Vabatahtlike koolitamine
- Vabatahtlikule võib tunduda, et tema tööst saadud tulu ja kasu on olematud, sest need on kas tagasi kommenteerimata või nähtamatud
- Vabatahtlikule võib tunduda, et tema tööst saadud tulu ja kasu lähevad kellelegi teisele
- Raskused esitlemisega meedias (Kotler, 1996)

4.1.3 Indiviid

Colin Rochester (2006) kirjeldab raportis *Volunteering England* trende, mis iseloomustavad vabatahtlikke motiveerivaid ajendeid. Ta täheldab, et erinevalt varasemast innustavad inimesi vabatahtlikuna tegutsema pigem individuaalsed, mitte niivõrd traditsioonilised või ühiskondlikud põhjused. Lisaks sellele võib Rochesteri tähelepanekute najal eeldada, et rolli mängivad ka üldised muudatused tööturul, nt fakt, et enam pole naiste kanda vaid pereema roll, vaid enamasti on tegu täiskohaga töötavate ühiskonnaliikmetega, mistõttu on neil vähem aega tegelda traditsiooniliste vabatahtliku tegevuse liikidega. Ühe trendina võib seetõttu välja tuua liikumise regulaarselt vabatahtlikult tegevuselt pigem episoodilisele: vabatahtlikku tööd tehakse siis, kui selleks on aega. Ta lisab, et on neli peamist põhjust, mis mõjutavad inimesi vabatahtlikule tegevusele: sotsiaal-majanduslikud faktorid, individuaalne motivatsioon, võimalus ja juurdepääs ning kultuuri ja ajaloo mõju.

Inimese tasandil tuleb vabatahtlikkust toetada, sest see on võimalus parandada oma elukvaliteeti ja saada kogemusi (Vabatahtliku tegevuse arengukava 2007 – 2010). Samuti seostatakse vabatahtlikkust püüetega kaotada vaesust, edendada tööhõivet, suurendada sotsiaalset kaasatust, julgustada vähemate võimalustega inimesi ja teisi tundlikke grupe ning tõsta teadlikkust laiaulatuslikest ja kiiretest muutustest mitmetes eluvaldkondades, mis avaldavad ühiskonnale mõju (Vene 2005: 6). Voicu ja Voicu (2003) on lisaks rõhutanud, et vabatahtliku töö eelduseks on piisavad ressursid, sh sissetulek, sotsiaalne ja inimkapital, aeg jne. Esiteks, mida rohkem on inimesel ressursse, seda enam on ta võimeline neid teistega jagama, ning teiseks, sellised inimesed tunduvad ka organisatsioonidele atraktiivsemad, mistõttu ollakse nõus nende tähelepanu püüdmise nimel rohkem pingutama.

Pühendumuse seisukohalt on Kotler (1996: 23-24) tähelepanu juhtinud nõ kolmandiku seadusele:

1. Üks kolmandik vabatahtlike on kõrgelt motiveeritud, alati valmis aitama ja vastuvõtlikud organisatsiooni ja juhi korraldustele;
2. Kolmandik inimestest on vabatahtlikud ainult seepärast, et näidata end heast küljest. Töö sisu ja organisatsiooni suhtes neil tegelik huvi ja pühendumus puuduvad. Sellised vabatahtlikud ei ilmu kohale, jäävad hiljaks ja suhtuvad oma töösse lohakalt.
3. Kolmandaks grupiks on inimesed, kes kas teevad või lõhuvad (ing *make or break*) organisatsiooni. Suutlikkusest selle grupiga töötada, neid motiveerida, juhtida ja innustada sõltub organisatsiooni ja juhi edukus.

Mille alusel inimene otsustab vabatahtlikuks saada?

Sarnaselt erinevatele vajadusastmetele (Maslow vajaduste hierarhia) on inimeste valmidus vabatahtlikuks tööd erinev. Neid nimetatakse otsustusprotsessi staadiumiteks. Sõltuvalt staadiumist tuleb vabatahtlike värbamisega seotud inimesel teha teatud sammud, et võimalik vabatahtlik soovitud muutuse teeks. Eelduseks on, et täielikus teadmatuses inimesed käivad läbi teatud sammud. Lõpptulemusena omandavad nad käitumise, mida saab nimetada teadlikult pidevaks vabatahtlikuks olemiseks. Need sammud kokku moodustavad vabatahtliku tegevuse sotsiaalse muutumise mudeli (Mänd 2002).

Sammud on grupeeritud kuude gruppi:

1. Teadlikkus – selleks, et üldse hakata vabatahtlikuks, peab inimene omama teatud arusaama ja baasteadmisi vabatahtliku tegevuse olemasolust, iseloomust ja põhimõtetest.
2. Teadmine – inimene peab teadma, kus vabatahtlikku tööd tehakse, millega ühendused ja vabatahtlikud tegelevad.
3. Meeldivus – inimene peab uskuma, et vabatahtlikkus on hea, vastuvõetav. Ta peab mõistma, et vabatahtlikkus on midagi, millel on potentsiaalne tähtsus tema elule ja tulevikule. Need sammud võivad aga nõuda näiteks perekondlike ja moraalsete väärtuste muutmist, sõpradest ja töökaaslastest eraldumist. Talle peab meeldima see, mida vabatahtlikkus pakub.
4. Eelistus – inimene peab õppima ja omandama vähemalt ühe vabatahtliku tegevuse viisi ning olema veendunud, et saadud kasu ületab kulu. Ta peab eelistama ühte või teist valdkonda, organisatsiooni või tööd.
5. Veendumus – talle peab tekkima motivatsioon tegutseda. Inimesel peab olema juurdepääs infole vabatahtliku tegevuse ja võimaluste kohta. Tal peab olema info, kus seda teha,

õppida, miks ja millele/ kellele see vajalik on. Siis tuleb tal veendumus, et ta soovib seda teha ja ta saab tõe vabatahtlikuks tegevuseks.

6. Tegutsemine – inimene otsustab ja kui ta läheb vabatahtlikuks, on protsess peaaegu lõpetatud. Selleks hetkeks peab inimene teadma, kuidas ja kus vabatahtlik olla ning tal peab olema piisav vajadus ja rahuldus edasi tegutseda.

Erinevates riikides ja erinevatel ajahetkedel tehtud uuringud näitavad, et motivatsioon vabatahtlikuks saada võib sõltuda mitmetest asjaoludest. Ühelt poolt on olulised välised tingimused, nt keskkond, kuhu inimene satub, teisalt on tähelepanu alla võetud ka inimesest endast lähtuvad põhjused, sh sotsiaal-demograafilised näitajad ja isiksuse omapära. Ajendite paljususe ja kohatise vasturääkivuse annab alust arvata, et siin pole ühest vastust küsimusele, miks keegi vabatahtlikuks hakkab ja veelgi enam, mis põhjusel ta sellele pikema aja jooksul pühendub.

Nende küsimuste üle on juureldud juba aastakümneid. Näiteks Schindler-Rainman ja Lippit leidsid 1977. aastal, et kuigi vabatahtlike arv ei vähene, on nende motivatsioon ja iseloom muutunud, ja kirjeldasid sealjuures järgmisi trende:

1. Kuigi inimesed teevad vabatahtlikku tööd, sest see on hea, motiveerivad neid ka mitmed uued asjad nagu:
  - Soov muuta ühiskonda
  - Soov omandada kogemusi, mida saab hiljem kasutada „tasustatud” töökohas
  - Soov aidata kaasa konkreetsele teemale, nt keskkonna kaitsmine, poliitiku valimine, vanurite aitamine, kuritegevuse vähendamine jne
  - Soov parandada omaenda elu sotsiaalse võrgustiku kaudu
  - Soov leida sobivat tegevust pensionipõlveks
  - Soov leida sissepääs tähtsatesse asutustes (nt Riigikogu, ühiskondlik liikumine) et näha mis toimub, kontrollida ning olla selles tegevuses osaline.
  - Vabatahtlikud on väga erinevad. Lisaks nõ tugevale, tervele keskklassile teevad vabatahtlikku tööd ka varem abisajajate olukorras olnud inimesed ja oskustöötajad.
2. Vabatahtlikud on muutunud nõudlikumaks. Nad soovivad anda rohkem sisendit ega nõustu ainult lihtsa tööga.
3. Mõned grupid argumenteerivad vabatahtlikkuse sotsiaalse ajendi üle, st kuivõrd soov olla sotsiaalselt tunnustatud (ingl *desirable*) mängib rolli vabatahtlikuna tegutsemisel.

Kotleri (1996: 278) järgi tulevad inimesed vabatahtlikuks järgmistel põhjustel: soovist teisi aidata ja tunda end vajalikuna, soovist teha midagi teema või valdkonna hüvanguks, mis on vabatahtlikule oluline, saada rahuldust ja naudingut tööst, kaastundest abivajajate vastu. Measham ja Barnett

(2007) on motivaatorid kokku võtnud mõne märksõna alla, nt soov ettevõtmise või ürituse õnnestumisele kaasa aidata või mingi konkreetse valdkonna kohta rohkem teada saada, sotsiaalne vajadus suhelda, oma oskuste parandamine, üldine vajadus mingist valdkonnast või territooriumist hoolida.

Eestis tehtud vabatahtlikku sektorit uurinutest on Vene (2005) vabatahtliku tegevuse ajendid jaganud nelja suuremasse rühma, millel omakorda on alapunktid:

1. "Individualiseerimise ängistus", mis iseloomustab tänapäeva Eesti inimesi, kes püüavad ühiskonna individualiseerumisega toime tulla.
  - Emotsionaalne rahulolu
  - Positiivne kogemus
  - Sisemine vajadus kedagi aidata
2. Pragmaatilised motiivid
  - Sotsiaalse võrgustiku laiendamine
  - Kogemus
  - Enesearendamine
  - Õppimisvõimalus
3. Normatiivsed ajendid
  - Tunne, et oled "korralik kodanik"
  - Täisväärtuslikuks ühiskonnaliikmeks olemine
4. Ühiskondlik-poliitiline osalusmotiiv
  - Soov ühiskonda parandada ja selle arengus kaasa rääkida
  - Oma sotsiaalsete ideoloogiate elluviimine
  - Sotsiaalne surve

Kenti Vabatahtlike Keskuse kodulehel on omakorda toodud kümme peamist motivaatorit vabatahtliku tööga alustamiseks ning ka jätkamiseks:

1. Väärtused – läbi vabatahtliku tegevuse väljendab indiviid teatud kindlaid tõekspidamisi, mille järgi on oluline teisi aidata (Clary, Snyder & Ridge 1992)
2. Vastastikkus – inimene läheb vabatahtlikuks, kuna usub, et sellega kindlustab ta ka enda tulevikku. Teisi aidates ja head tehes toovad ka vabatahtlike endi jaoks häid tagajärgi.
3. Tunnustus – inimene läheb vabatahtlikuks, kuna sellega teenib ta oma oskuste ja panuse eest teiste tunnustuse.
4. Mõistmine – vabatahtlikuks minnakse selleks, et mingi konkreetse asja kohta rohkem teada saada, õppida ära uusi või lihvida harva kasutatavaid oskusi (Clary, Snyder & Ridge 1992).

5. Enesehinnang – vabatahtlik tegevus annab võimaluse parandada enesehinnangut ja tunda end väärtusliku ja vajalikuna.
6. Reageerimine – läbi vabatahtliku tegevuse püütakse lahendada isiklike probleeme ja tegelda mineviku või oleviku murekohtadega.
7. Sotsiaalsus – läbi vabatahtliku tegevuse antakse järele “tähtsate teiste” (sh pere ja sõbrad) sotsiaalsele survele. Vabatahtlik tegevus annab vabatahtlikule võimaluse näidata, et ta tegutseb samade normide alusel kui inimesed tema ümber. (Clary, Snyder & Ridge 1992).
8. Kaitse/ennetus – vabatahtliku tegevuse kaudu püütakse leevendada negatiivseid emotsioone iseenda suhtes, nt vabaneda süütundest ja isiklikest probleemidest (Clary, Snyder & Ridge 1992).
9. Sotsiaalne interaktsioon – osaletakse selleks, et suurendada oma sotsiaalset võrgustikku ja nautida võimalust teiste inimestega suhelda.
10. Karjääriarendus – uute, kasulike kontaktide loomine, kogemuste suurendamine, mis tulevikus võib osutuda vajalikuks, et karjääri edendada.

Sama oluline, kui on see, miks inimesed vabatahtlikuks hakkavad ja selle tegevuse juures pikemat aega püsivad, on ka küsimus sellest, miks inimesed vabatahtlikus töös pettuvad ja sellest loobuvad. Kotler (1996: 278) on pärssivate faktoritena ära märkinud ajapuuduse, huvipuuduse ja fakti, et keegi pole vabatahtlikuks kutsunud või selle kohta huvi üles näidanud. United Way of America (1989) on peamiste põhjustena välja toodud, et inimesed lahkuvad vabatahtlikult töölt, sest:

1. Vabatahtlikule esitatud või tema enda ootused olid ebarealistlikud. Siinkohal võivad eksida nii vabatahtlik kui ühendus. Ei arvestata ajaga, lubatakse rohkem kui ollakse suutelised pakkuma jne.
2. Vabatahtlik ei saa kolleegidelt või klientidelt piisavalt tunnustust ja tagasisidet
3. Vabatahtlik ei saa vajalikku koolitust ja juhendamist
4. Vabatahtlik tunneb end madalama taseme inimesega võrreldes palgatöötajatega
5. Vabatahtlikult nõutakse liiga suurt ajalist panust
6. Vabatahtlik ei tunne, et on piisavalt ja rahuldavalt panustanud.

4.2 Vabatahtliku tegevuse arendamise mudel

Kolme tasandi ühendamisel tekib võrgustik, milles on ühelt poolt esindatud inimesi loomu poolest motiveerivad ja demotiveerivad faktorid⁵, teiseks need mõjurid, mille arendamiseks saavad tööd teha organisatsioonid, ning kolmanda sfääri moodustavad ühiskonna tasandi võimalused ja ohud, mis vabatahtlikku tegevust kas soodustavad või pärsvivad. Kodanikuühiskonna arendamisel ja vabatahtliku tegevuse propageerimisel tuleb tähelepanu pöörata igale tasandile, eesmärgiga kõik tasandid süsteemse lähenemisega ühendada. Organisatsiooni ja riigi tasandi kaudu tuleb tekitada ja ära kasutada neid võimalusi, mis motivaatorite olemasolu kindlustaks, ning pärssida neid tunnuseid, mis vabatahtlikke demotiveerivad ning halvemal juhul vabatahtlikust tegevusest loobuma sunnivad.

Käesolevad uuringus keskendumine küll otseselt indiviidi motiveerivatele teguritele, kuid keskkond, kus indiviidi tegutseb, on omakorda mõjutatud nõ keskkonnateguritest, ehk ühiskonna poliitilistest, majanduslikest, sotsiaalsetest (sh kultuurilistest), tehnoloogilistest ning looduskeskkondlikest (PESTE) mõjutatatest. Seega on oluline arvestada ka nende teemadega, et hinnata, mis kujundavad võimalusi või tekitavad indiviidile (ja ka organisatsioonile) ohte läbi poliitiliste, majanduslike, sotsiaalsete, tehnoloogiliste ja keskkondlike mõjutajate. Need on suuresti sellised „kontrollimatud” põhijõud, millega nii indiviid kui organisatsioon peab arvestama ja neid kas muutma või nendega kohanema. Antud uuringu kontekstis on oluline need välja selgitada võimalused ja ohud, et adekvaatselt analüüsida elanike hoiakuid ja teadmisi vabatahtliku töö kohta ning valmisolekut vabatahtlikus tegevuses osaleda ja anda ülevaade vabatahtlikus tegevuses osalemise määra, viiside, põhjuste ja takistuste kohta.

Vabatahtliku tegevuse arendamise mudel on esitatud alljärgnevalt:

Motiveerib (tugevused) ⁶	Demotiveerib (nõrkused)
Pikaajaline vabatahtlik	
<ul style="list-style-type: none"> • Väärtused 	Ajanappus Puudulik teadmine oma õigustest United Way of America (1989): <ul style="list-style-type: none"> • Ebavõrdne kohtlemine • Ebaadekvaatsed nõudmised, nt ajaline panuse puhul
Lühiajaline	

⁵ Motivaatorid ja demotiveerivad faktorid on kokku koondatud erinevatest vabatahtlikku tegevust puudutanud uuringutest: Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; Kotler, 1996; Danson, 2003; Macduff, 2005; Vene, 2005; Riley, Schott, Schultinik, 2002; Rochester, 2006, Measham ja Barnett, 2007; Kenti Vabatahtlike Keskus; United Way of America, 1989; Hadzi-Miceva ja Shea, 2008. Eraldi on välja toodud viited nende faktorite juures, mida mujal ei ole käsitletud.

⁶ Kenti Vabatahtlike Keskus

<ul style="list-style-type: none"> • Sotsiaalsus • Reageerimine • Kaitse/ ennetus 	
Mõlemad	
<ul style="list-style-type: none"> • Vastastikkus • Tunnustus • Mõistmine • Enesehinnang • Sotsiaalne interaktsioon • Karjääriedendus 	<p>United Way of America(1989):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ebarealistlikud ootused • Vähe tunnustust • Koolituse/juhendamise vähesus • Ei näe ega tunne oma panusest kasu <p>Hadzi-Miceva ja Shea (2008):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kulused ei kompenseerita • Turvalisust ei tagata • Õnnetuste ja vigastuste puhul kindlustust ei saa • Meditsiiniabi ei anta <p>Kotler (1996):</p> <ul style="list-style-type: none"> • huvipuudus • keegi pole küsinud/ kutsunud <p>Ebaselged ootused Madal enesehinnang Isiklike probleemide lahendamine Negatiivsed emotsioonid, nt süütunne Teadmatus</p>
INIMENE	
Organisatsioon⁷ - ohud ja võimalused	
<ul style="list-style-type: none"> • Organisatsiooni tegevussuutlikkus • Organisatsiooni majanduslikus elujõulisus • Organisatsiooni maine • Organisatsiooni eestkostesuuutlikkus ja avaliku poliitika mõjutamine • Organisatsioonipoolne võimaluste/ teenuste pakkumine 	
Keskkond⁸ - ohud ja võimalused	
<ul style="list-style-type: none"> • Poliitilised/seaduslikud mõjutajad • Majanduslikud mõjutajad • Sotsiaalsed mõjutajad • Tehnoloogilised mõjutajad • Keskkondlikud mõjutajad • Infrastruktuurilised mõjutajad 	

⁷ Põhineb Kotleri Mittetulundussektori turundusel ja USAID ühenduste elujõulisuse indeksi indikaatoritel.

⁸ Kasutatud ECNLI ja ÜRO poolt toodud soovitusi, ning PESTE lähenemist: political, economic, social, technological, ecological.

Vabatahtliku sisemised mõjutajad Suure osa vabatahtliku valikutest määravad ära tema sisemised soovid ja vajadused, mis kas ärgitavad vabatahtliku tegevuse kasuks otsustama või vastupidi, takistavad end vabatahtlikuna proovile panna. Samuti võib motivaatoreid vaadata kui isiklikust ja avalikust huvist lähtuvaid mõjureid. Mõned tegevused toovad kaasa isiklike hüvesid, nt üheskoos tehakse koolmajas remonti, teised ei too kaasa otsest kasu, küll aga võivad väljenduda suuremas rahuolutundes, nt vanainimestele hooldekodus seltsiks olemine. Mudelis on motivaatorid jagatud kolme kategooriasse. Esiteks, mõjurid, mis mängivad rolli pikaajaliste/ suure pühendumustundega vabatahtlike valikute juures. Teiseks, motivaatorid ja demotiveerivad faktorid, mis mõjutavad enim lühiajaliste/ episoodiliste vabatahtlike otsuseid. Kolmandaks on olemas rida faktoreid, mis on olulised kõigi potentsiaalsete vabatahtlike puhul. Motiveerivad faktorid on ülaltoodud tabelis kokku võetud, lähtudes Kenti Vabatahtlike Keskuse poolt väljatöötatud motivaatorite tüpoloogias.

1. Pikaajalised/ kõrge pühendumusega vabatahtlikud

Pikaajalise pühendumusega vabatahtlikke ärgitavad tegutsema peamiselt väärtused. Nad tahavad teatud valdkonnas aktiivselt tegutseda, panustades seeläbi üldisesse arengusse ja kinnistades veelgi töökspidamisi, mille järgi nad üldiselt elavad. Selle kategooria alla mahuvad mitmed teiste autorite poolt välja toodud faktorid:

- Soov konkreetset valdkonda arendada (Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; Kotler, 1996; Measham ja Barnett, 2007)
- Vabatahtlikkuse arendamine (Schindler-Rainman ja Lippit, 1977)
- Ühiskonna parandamine (Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; Vene, 2005)
- Ideoloogia elluviimine (Vene, 2005)
- Religioossed põhjused (Schultinik, Riley, Schott, 2002)
- Soov midagi muuta (Schultinik, Riley, Schott, 2002)

Pikaajaliste vabatahtlike puhul on peamiste demotiveerivate faktoritena välja toodud, et vabatahtlikud tihtipeale ei ole kursis kõigi võimaluste ja õigustega, mida vabatahtlik tegevus toob (Rochester, 2006). Probleemiks on ka ajanappus (Kotler, 1996), mistõttu võib vabatahtlikust tegevusest loobuda keegi, kelle puhul muid vastunäidustusi pole. Lisaks on United Way of America (1989) välja toonud, et vabatahtlikke ei kohelda võrdselt teiste töötajatega ja neilt nõutakse liiga suurt ajalist panust.

2. Lühiajalised/ episoodilised vabatahtlikud

Kuigi saab öelda, et inimesi sunnivad üldiselt tegutsema sarnased ajendid, võib vabatahtlikkuse tüüpide ja määra puhul näha erinevusi selle osas, mis motiveerib pikaajalisi, regulaarseid ning lühiajalisi/ episoodilisi vabatahtlikke. Viimaste puhul saab välja tuua kolme tüüpi motivaatoreid. Esiteks, reageerimine teatud olukorrale, mille puhul läbi vabatahtliku tegevuse püütakse lahendada isiklikke probleeme ja tegelda mineviku või oleviku murekohtadega. Teiseks motivaatoriks on sotsiaalsus – läbi vabatahtliku tegevuse antakse järele “tähtsate teiste” (sh pere ja sõbrad) sotsiaalsele survele (Vene, 2005; Rochester, 2006). Vabatahtlik tegevus annab vabatahtlikule võimaluse näidata, et ta tegutseb samade normide alusel kui inimesed tema ümber (Clary, Snyder & Ridge 1992). Kolmanda faktorina, mis iseloomustab peamiselt episoodilisi vabatahtlikke, on kaitse- või ennetusfunktsioon. Vabatahtliku tegevuse kaudu püütakse leevendada negatiivseid emotsioone iseenda suhtes, nt vabaneda süütundest ja isiklikest probleemidest (Clary, Snyder & Ridge 1992).

Lühiajaliste vabatahtlike puhul ei saa välja tuua takistusi, mis ainult neile iseloomulikud oleksid.

3. Kõik vabatahtlikud

Lisaks sellele, et saab välja tuua erisusi pika- ja lühiajaliste vabatahtlike motivaatorites, on nende mõttemaailmas siiski palju ühist, mistõttu motiveerivad neid teatud ulatuses sarnased asjad. Esiteks on mõlema tüübi puhul oluline vastastikkuse aspekt. inimene läheb vabatahtlikuks, kuna usub, et sellega kindlustab ta ka enda tulevikku. Teisi aidates ja head tehes toovad ka vabatahtlike endi jaoks häid tagajärgi. Vastastikkuse all võib välja tuua kitsamad mõjurid, mis vabatahtlikke paeluvad:

- Soov teisi (inimesi) aidata (Kotler, 1996; Vene, 2005)
- Kaastunne abivajajate vastu (Kotler, 1996)
- Tahtmine midagi ühiskonnale/teistele vastu anda (Schultinik, Riley, Schott, 2002)

Teiseks, nii pika- kui ka lühiajalised vabatahtlikud vajavad tunnustust. Kasutades oma teadmisi ja oskusi vabatahtlikuna, pälvivad nad oma kaaslaste heakskiidu ja austuse. Samuti lähtub tunnustusvajadusest soov olla kellelegi vajalik, mis omakorda mõjutab vabatahtlikuks hakkamist. Kolmandaks, vabatahtlikuks minnakse selleks, et mingi konkreetse asja kohta rohkem teada saada, õppida ära uusi või lihvida harva kasutatavaid oskusi (Clary, Snyder & Ridge 1992). Vabatahtlik tegevus annab võimalus õppida, end arendada, kasutada oma talenti ja oskusi ja saada juurde erialast kogemust (Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; Schultinik, Riley, Schott, 2002; Vene, 2005; Measham ja Barnett, 2007).

Neljandaks, ühe olulise motivaatorina on välja toodud, et vabatahtlik tegevus annab võimaluse parandada enesehinnangut ja tunda end väärtusliku ja vajalikuna. Ühtlasi võib välja tuua, et enesehinnangut ja seeläbi ka vabatahtlikuna tegutsemist mõjutavad veel:

- Suurem enesekindlus (Rochester, 2006)
- Rahulolu ja nauding tööst (Kotler, 1996)
- Isiklik kasv ja selles suurenev enesehinnang (Schultinik, Riley, Schott, 2002)
- Emotsionaalne rahulolu (Vene, 2005)

Viiendaks, vabatahtlikuna osaletakse tihtipeale selleks, et suurendada oma sotsiaalset võrgustikku (Schindler-Rainman ja Lippit, 1977; Vene, 2005) ja nautida võimalust teiste inimestega suhelda (Rochester, 2006). Ühtlasi hakatakse vabatahtlikuks selleks, et see on üks vaba aja veetmise viise (Danson, 2003, Macduff, 2005). Lõpuks, pragmaatilise poole pealt on üheks peamiseks motivaatoriks võimalus oma karjääri arendada. Vabatahtlik tegevus annab võimaluse luua uusi kontakte, suurendada kogemust, parandada oma CV-d, ennast arendada (Vene, 2005; Riley, Schott, Schultinik, 2002; Rochester, 2006, Measham ja Barnett, 2007).

Demotiveerivad faktorid, mis iseloomustavad nii pika- kui lühiajalisi vabatahtlikke, on üsna mitmetahulised. United Way of America(1989) on tähelepanu juhtinud sellele, et vabatahtlikele seatakse ebarealistlikud ootused ning neid tunnustatakse liiga vähe. Sama probleem on koolituse ja juhendamise, millest vabatahtlikud tihti puudust tunnevad. Kõigele lisaks ei näe vabatahtlikud oma panuse otsest kasu, mis samuti muudab neid vabatahtliku tegevuse suhtes tõrksaks. Hadzi-Miceva ja Shea (2008) täiendavad seda lisatakistustega: kulusid ei kompenseerita, turvalisust ei tagata, õnnetuste ja vigastuste puhul ei saa kindlustustasu ning meditsiiniabi ei anta. Takistuseks võivad olla ka ebakindlus selle osas, mida vabatahtlikult täpselt oodatakse, madal enesehinnang ning negatiivsed emotsioonid (Rochester, 2006). Lõpetuseks, vahel on põhjuseks lihtsalt huvipuudus või fakt, et keegi pole inimest vabatahtlikuks kutsunud (Kotler, 1996).

Vabatahtliku välised mõjutajad

Organisatsiooni tasand

Organisatsiooni tegevussuutlikkus:

- organisatsiooni aktiivsus vabatahtlike värbamisel ja neile tegevuste loomisel
- vabatahtlike värbamine ja nende kasutamine annab sisendi organisatsiooni missiooni ja eesmärkide saavutamisse
- organisatsiooni võimekus vabatahtlikke värbamist, nende tegevuse organiseerimist ja tagasiside andmist planeerida
- vabatahtlikega seotud otsuste tegemine rajaneb statistika, uuringutel ja tagasisidel

- vabatahtlike värbamisel ja juhtimisel kaldutakse nende jaotamise suunas teatud omaduste alusel
- vabatahtlike värbamises ja juhtimises kasutatakse kõiki strateegilisi elemente (kellele mida kuidas ja millal pakutakse; mis on selle hind; kuidas vabatahtlik seda teha saab; kellega koos ta teeb; kuidas teda toetatakse; kuidas talle tagasisidet antakse jne), jälgitakse et need oleksid kooskõlas organisatsiooni enda strateegiliste eesmärkidega ning pööratakse tähelepanu ka protsessile
- vabatahtlike värbamisel ja kasutamisel arvestatakse ka ühiskonna ja looduskeskkonna vajadustega
- selgelt paika pandud sisemine töökorraldus ja juhtimisstruktuur ühendustes ning tööülesanded juhtorgani, personali ja vabatahtlike vahel täpselt jagatud
- vabatahtlike juhtimine on vabatahtlike keskne, mitte juhtkonna, organisatsiooni või pakutava teenuse/ projekti keskne
- organisatsiooni tegevus on avatud ja läbipaistev ning vabatahtlikele nende rollist ja tööst selget ülevaadet tagav
- organisatsiooni tehniline varustatus on piisav vabatahtlikele tegevuse võimaldamiseks
- organisatsioon hoiab vabatahtlikke
- organisatsioon kaitseb isikuandmeid

Organisatsiooni majanduslikus elujõulisus

- organisatsioon planeerib eelarvetesse sisse ka vabatahtlikega seotud vajadused
- organisatsioon oskab hinnata vabatahtlike maksumust neile ning oskavad anda aru vabatahtlikkusest saadud tasuta töö kohta

Organisatsiooni maine

- ühendusel on hea maine

Organisatsiooni eestkostesuuhtlikkus ja avaliku poliitika mõjutamine

- tuntud ja positiivsed kampaaniad mingi teema tõstmiseks ja arendamiseks, nende edukus (nt Teeme Ära)
- mehhanismid ja suhted selleks, et vabatahtlikud saaksid osaleda poliitilises protsessis

Organisatsioonipoolne võimaluste/ teenuste pakkumine (miks te just selle org juures olete?)

- organisatsioon pakub vabatahtlikele erinevaid tegutsemisvõimalusi, nii sotsiaalseid (nt tervishoid, haridus, hädaabi, keskkonna- ja loomakaitse) kui ka teisi, ühiskondlikult olulisi

vahest mitte nii „südantsoojendavaid” ja „kergesti müüvaid” ehk vabatahtlikele mõeldud „tootevaliku” mitmekesisus

- organisatsioon pakub vabatahtlikele erineva professionaalsusastmega võimalusi (nt kontoriabiline, konverentsil registreerimine, finantsjuhtimine, meedia töö jne)
- organisatsioon pakub võimalusi vastavalt vabatahtlike vajadustele ja prioriteetidele
- organisatsioon tunneb turunõudlust ning suudab eraldada sobivat sihtgruppi oma teemale ja vajadustele

Keskkonna tasandil

Poliitilised/seaduslikud mõjutajad:

- valitsuse toetus, seadused (õigusruum lubab/ ei luba teatud tegevusi)⁹
- finantspoliitika määrab ulatuse
- erakondade toetus
- poliitikute suhtumine
- konkurents teiste teemadega
- seadustega tagatud õigused, kohustused ja kaitse
- on olemas organisatsioon või ümarlaud või mõni muu töövorm, mille läbi vabatahtlikkuse teema on väljendatud ja mis vabatahtlikega ja vabatahtlikkusega seotud huvide eest seisab

Majanduslikud mõjutajad:

- riigi majanduslik olukord
- majanduslikud suunad ja muutused sissetulekutes ja hoiustes
- tööturg, kulutuste struktuur
- kaovad ära töötutoetus ja sotsiaaltoetused

Sotsiaalsed mõjutajad

- inimeste kultuuriline taust
- muutused inimeste käitumises ja väärtustes
- väärtushinnangud
- rahvusvahelised vabatahtlikud, kes innustavad
- vabatahtlikkuse maine

---

⁹ Vutt, Margit (2005) konkreetsed ettepanekud õigusliku reguleerimise osas (need puudutavad vabatahtliku tegevuse legaalse definitsiooni; vabatahtliku õiguslikku seisundit, millise osas soovitatakse vabatahtlikule tegevusele anda legaalse definitsioon, st. määratleda seaduslikult vabatahtliku tegevuse olemus, määratleda vabatahtlikuna tegutseva isiku õiguslik seisund; ning kulude maksuvaba katmist ning sotsiaalseid garantiisid – sh. maksustamise osas soovitatakse vabatahtlikule tema tegevusega seotud kulude katmiseks ette näha õiguslikud mehhanismid ning sotsiaalsete garantiide osas nt., et vabatahtlik tegevus ei tohiks katkestada töötasu staatust).

- Ühiskonna suhtumine vabatahtlikesse, vabatahtlikkus kui väärtus

Tehnoloogilised mõjutajad:

- muutused, mis on toimunud projektide, teenuste ja toodete pakkumiseks ja vabatahtlike kasutamiseks vajalikes tehnoloogiates

Keskkondlikud mõjutajad:

- looduskeskkonna maksumus ja loodusressursside kättesaadavus
- energia-, transpordi- ja toidukulud ja tarbimine
- keskkondlikud suunad ja muutused, mis mõjutavad inimeste arusaama maailmast ja oma rollist

Infrastruktuurilised mõjutajad:

- eksisteerivad vabatahtlikele mõeldud toetusorganisatsioonid¹⁰, tugikeskused, koolituskeskused jne, mis pakuvad nii võimalikele vabatahtlikele ja organisatsioonidele juurdepääsu teabele, tehnikale, koolitusele ja tehnilisele abile.

Ülalkirjeldatud mudel on vajalik selgema ülevaate loomiseks vabatahtliku tegevuse arengut mõjutavatest teguritest ning seda kasutatakse esmajoones vabatahtlikena tegutsevate ning mitte-tegutsevate inimeste küsitlemiseks vajalike ankeetide väljatöötamisel. Samuti kasutatakse mudelit tulemuste analüüsis, indiviidi tasandi tegureid vabatahtlike tüpoloogია moodustamisel ning keskkonnast ja organisatsioonist tulenevaid tegureid tulemuste tõlgendamisel ning seletamisel.

Keskkonna ning organisatsiooni tasandi teguritest on vabatahtlike küsitlemisel oluline tähelepanu pöörata nendele teguritele, millega indiviid otseselt kokku puutub: eelkõige organisatsiooni maine (nt kas vabatahtlik rõhutab CV-s, et ta tegutseb vabatahtlikuna), sotsiaalsed (vabatahtlikkuse maine, vabatahtlikkus kui väärtus jms) ning keskkondlikud mõjutajad.

Indiviidi tasandil on Eesti kontekstis oluline tähelepanu pöörata eneseharimise komponendile, sest vabatahtlikuna on võimalik saada esimesed kogemused huvipakkuvas valdkonnas ilma, et peaks tööle kandideerima. Karjääri edendus CV täiendamise mõttes ei mängi siin olulist rolli, sest tööandjad ei oska veel hinnata vabatahtliku töö kogemust.

---

¹⁰ Toetusorganisatsioon: koht, kus ühendusel on juurdepääs koolitusele ja tehnilisele abile. Võivad jaotada ka rahalisi toetusi.

Tugikeskus: koht, kus ühendusel on juurdepääs nõustamis-, infolevitamise-, ja koolitusteenustele.

Samuti on indiviidi tasandil väga oluline motivaator maailmaparandamine (ühiskonna parandamine) ja selle mõju esile pääsemiseks on vaja, et vabatahtlik näeks oma panusel tulemust kas kordatehtud kultuurimaja, aidatud inimeste elutahte taastumise, organisatsiooni arengu vms näol. Vastasel korral motivatsioon väheneb.

Maailmaparandamise kõrval on huvitavate ja sümpaatsete inimestega suhtlemine teine oluline motivaator. Siin on teisi motivaatoreid tähtsaks pidavate vabatahtlikega võrreldes mõnevõrra olulisem, et tekiks grupikuuluvuse tunne. Juhul, kui vabatahtlikule nõ pakub samapalju pinget muu suhtlusringkond, milles vabatahtlikkus ei ole väärtustatud ja ta ise ei ole liidriomadustega, siis on siin motivaatori osatähtsuse languse ja vabatahtliku kaotamise oht. Lihtsaks teeb selle motivaatori kasutamise, kui vabatahtlikkuna tegutsetakse koos parimate sõpradega.

Vabatahtlikkuse motivaatoreid mõjutavad tugevalt (kuigi oleneb kui tugeva isiksusega on tegu):

- isa-ema ja vanavanemate poolt kaasa antud väärtused ja hoiakud ühiskonna ning looduse vastu;
- elukaaslase väärtused ja hoiakud ühiskonna ning looduse vastu;
- lähemate sõprade väärtused ja hoiakud ühiskonna ning looduse vastu;
- tööandja väärtused ja hoiakud ühiskonna ning looduse vastu.

5. Lühiülevaade vabatahtlikuna tegutsemise olukorrast Eestis

Uuringu raames viiakse läbi kaks elanikkonna küsitlust. Esimene on omnibuss-küsitlus selgitamaks välja vabatahtlikus tegevuses osalemise määr ning kirjeldamaks vabatahtlikus tegevuses osalenute sotsiaal-demograafilist tausta. Teise küsitluse eesmärgiks on uurida täpsemalt vabatahtlike motiveerivad ning demotiveerivaid tegureid, samuti analüüsida mittevabatahtlike ning vabatahtlikuna tegutsemise potentsiaali Eestis (vt täpsemalt p 6). Käeoleva alapeatüki raames antakse lühike ülevaade omnibuss-küsitluse tulemustest.

Antud uuringu eripäraks on vabatahtlikus tegevuses osalemise mõiste kasutamine vabatahtlikus tegevuses osalemise määra väljaselgitamiseks:

Üldiselt mõeldakse vabatahtliku tegevuse all oma aja, energia või oskuste pakkumist vabast tahtest ja rahalist tasu saamata peamiselt avalikes huvides ja ühiskonna heaks, kusjuures oma pereliikmete

abistamist ei loeta vabatahtlikuks tegevuseks. Mõeldes nüüd viimasele 12 kuule, siis kas Te olete sellisel juhul vabatahtlikus tegevuses osalenud?

Ülaltoodud küsimusele vastas jaatavalt 27% vastajatest, **st viimase 12 kuu jooksul on vabatahtlikuna tegutsenud 285 000 (hinnanguveaga 234 000 – 337 000) inimest**. 70% vastas eitavalt ning 3% ei osanud küsimusele vastata.

Vabatahtlikus tegevuses on statistiliselt oluliselt enam osalenud kõrgharidusega (31%), Eesti rahvusest (81%) ning Eesti Vabariigi kodanik (91%). Sotsiaalse staatuse järgi eristuvad ettevõtjad (15%) ning õpilased/ üliõpilased (15%). Ametikoha järgi on vabatahtlikuna enim tegutsenud tippspetsialistid (14%) ning veidi enam ka keskastme juhid (4%). Piirkondlikust aspektist lähtuvalt on vabatahtlikuna enim tegutsenud maa-asulas elavad inimesed (38%). Vabatahtlikuna tegutsemise kogemusega inimesi on vähem keskmise sissetulekuna (3500 – 5000 kr kuus) ning rohkem suurema sissetulekuga (8000 – 10 000 kr kuus) inimeste seas.

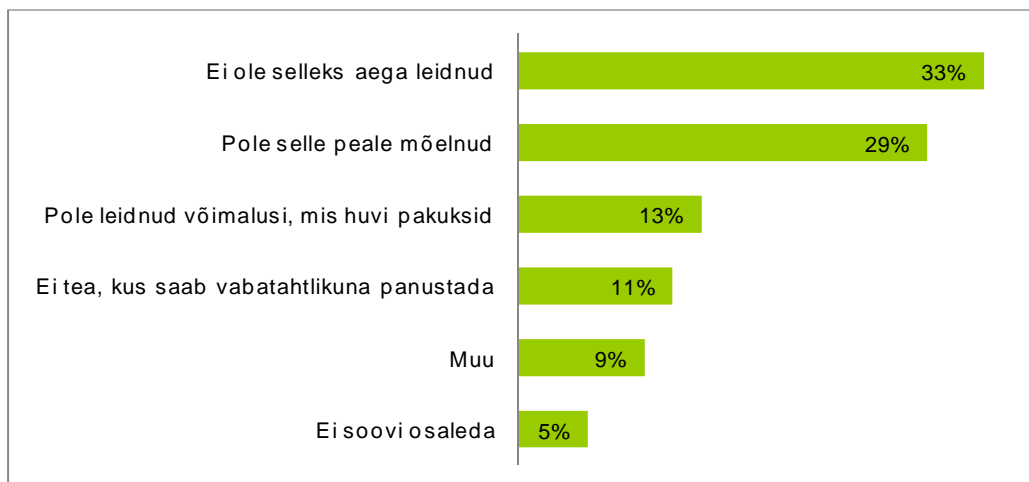
Vabatahtlikus tegevuses ei ole ülalkirjeldatud definitsiooni järgi oluliselt enam tegelenud ametniku- või kontoritöötaja ametis töötavad (11%), määratlemata kodakondsusega (11%) ning muust rahvusest eestimaalased (36%). Samuti on nende sissetulek ühe inimese kohta kuus keskmine (3500 – 5000 kr).

Vabatahtlikus tegevuses mitte-osalemise põhjusena mainiti kõige enam ajapuudust (33%) ning pea sama suur hulk inimesi pole selle peale mõelnud (29%). Ülevaate põhjustest vabatahtlikus tegevuses mitte-osalemise kohta annab joonis 1:

Joonis 1

Kas oskate öelda, mis põhjusel pole Te vabatahtlikuna mõnes tegevuses osalenud? Kas Te ...?

% nendest, kes ei ole enda arvates vabatahtlikuna tegutsenud, n=361

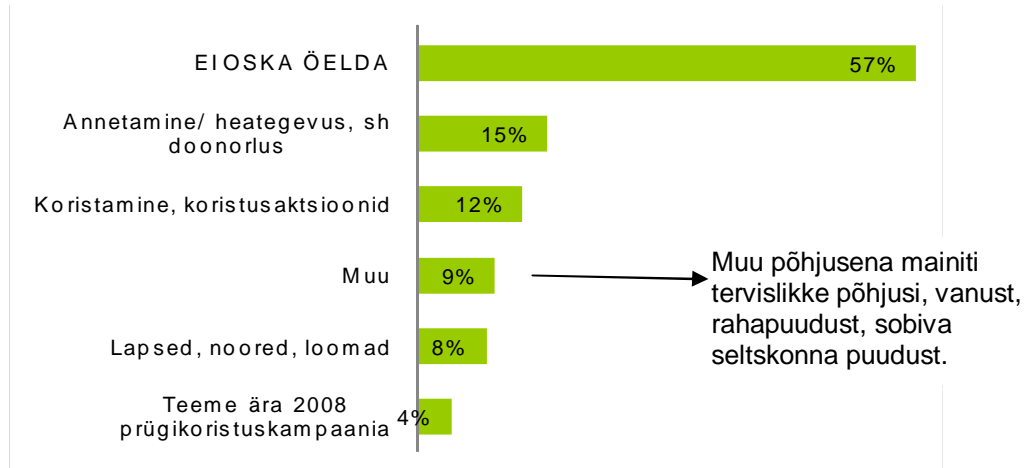
Ajapuudust peamise põhjusena nimetab statistiliselt oluliselt enam palgatöötaja (55%) ning vähesel määral ka ettevõtjad või lapsehoolduspuhkusel olevad inimesed. Samuti eristuvad Eesti rahvusest (75%) ning noored vanuses 15-24 (28%). Vabatahtlikus tegevuses osalemise peale **pole mõelnud** tallinlased (38%), muust rahvusest (47%) ning Vene Föderatsiooni kodanikud (12%). On märkimisväärne, et vabatahtlikus tegevuses osalemise peale pole keskmiselt enam mõelnud ka regulaarselt kirikus käiv või piiblit loev inimene (10%). **Sobiva võimaluse puudumist** toob põhjuseks 25-34 aastane (35%), kõrgema sissetulekuga (üle 10 000 kr kuus ühe pereliikme kohta), Lõuna-Eesti (22%) elanik ning Eesti Vabariigi kodanik (93%).

Siinjuures peab aga arvestama, et vabatahtlik tegevus on siiski mõistena mitmetähenduslik või selle tähendus võib kogemuse puudumisel inimese jaoks koguni puududa. Ka antud uuringu raames selgus, et üle poole (57%) eestimaalastest ei osanud vastata küsimusele, mis neile vabatahtliku tegevusega seoses meenub. Peamiselt seostub vabatahtlik tegevus heategevuse ning annetamisega (15%) ja ühiste koristusaktioonidega (12%), vt joonis 2.

Joonis 2

Mõeldes kõigepealt vabatahtlikule tegevusele Eestis, siis mis sellega seoses Teile kõige esmalt meenub?

% kõikidest vastajatest, n= 500

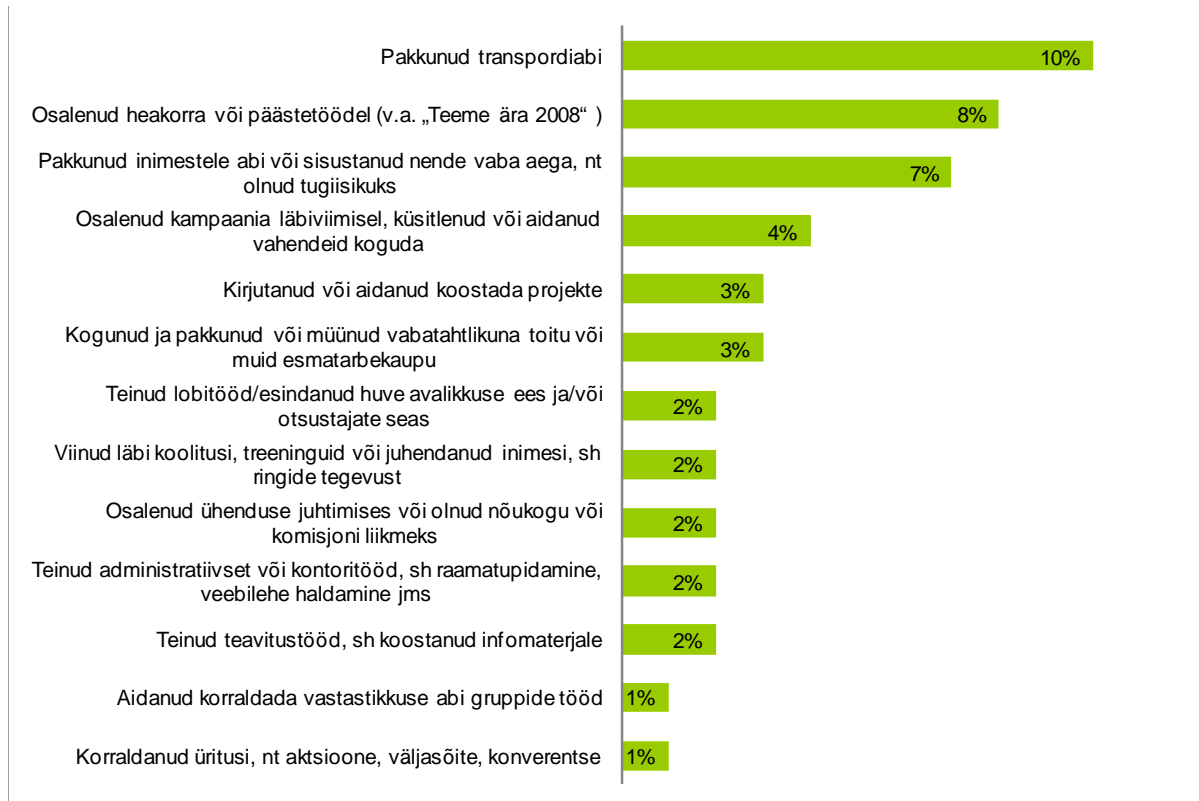
Ülaltoodud küsimusele ei osanud statistiliselt oluliselt enam vastata Vene Föderatsiooni (11%) ning määratlemata kodakondusega eestimaalased (12%), pensionärid (22%) ning seetõttu vanemaealised inimesed.

Sellest tulenevalt küsiti antud uuringus ka nendelt inimestelt, kes enda hinnangul vabatahtlikus tegevuses osalemise nõuetliku defitsiooni järgi ei ole viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna tegutsenud, uuesti iga vabatahtlikuna osalemise tegevuse lõikes eraldi, kas nad on selles osalenud. Tulemused on toodud joonisel 3.

Joonis 3

Kas Teile meenub, kas olete viimase 12 kuu jooksul tasu saamata osalenud järgmistes tegevustes, välja arvatud oma pereliikmete ja lähisugulastega heaks tehtud tegevused ...?

% nendest, kes ei ole enda arvates vabatahtlikuna tegutsenud, n=361

Liites kõik vastajad, kes on vähemalt ühes joonisel 3 väljatoodud tegevuses osalenud, selgub, et tegelikult on vabatahtlikus tegevuses osalemise määr 20 protsendipunkti võrra suurem, st **kokku on viimase 12 kuu jooksul ühes või teises vabatahtlikus tegevuses osalenud veidi alla poole, 47% eestialastest.**

Kõige enamlevinud viis nõ **teadvustamata vabatahtlikus tegevuses osalemiseks** on transpordiabi pakkumine (10%), pea sama palju on neid, kes on osalenud heakorra või päästetöödel (8%) või pakkunud inimestele muul moel abi (7%).

Nii nagu heategevus on vabatahtlikuna tegutsemise esmane assotsiatsioon, nii on heategevus kõige enamlevinud valdkond vabatahtlikus tegevuses osalemisel. Ülevaate vabatahtlikuna tegutsemise valdkondadest annab järgnev joonis 4.

Joonis 4

Vabatahtlikuna on võimalik osaleda erinevates valdkondades ja tegevustes. Kõigepealt, mõeldes nüüd erinevatele valdkondadele, siis millistes järgmistest valdkondades Te olete vabatahtlikuna viimase 12 kuu jooksul tegutsenud?

% nendest, kes teadvustatuna osalenud vabatahtlikus tegevuses, n=139

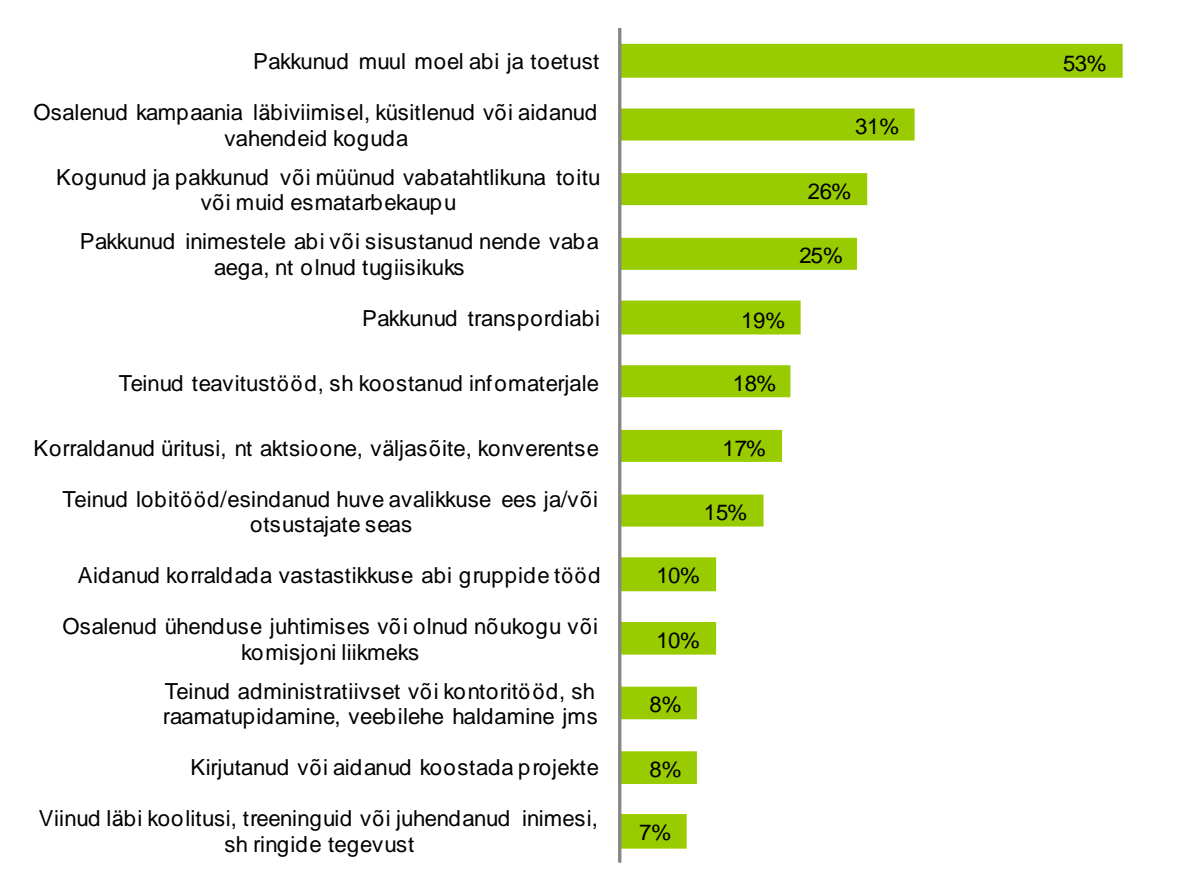
Heategevuse valdkonnas on vabatahtlikud enim pakkunud abi ja toetust (53%), osalenud kampaanias või aidanud vahendeid koguda (31%) ning kogunud ja pakkunud toitu või muid esmatarbekaupu (26%). Ülevaate heategevuses osalemise tegevuste kohta annab joonis 5.

Joonis 5

Olete vabatahtlikuna tegutsenud heategevuse valdkonnas. Palun nüüd meenutada, mida täpsemalt Te olete selles valdkonnas teinud? Kas olete selles valdkonnas viimase 12 kuu jooksul vabatahtlikuna ning tasu saamata ...?

% nendest, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud heategevuses, n=77

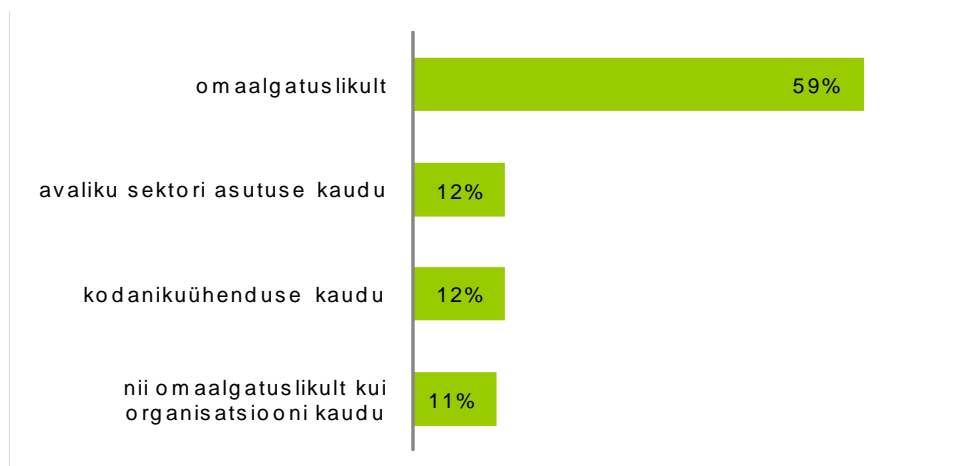

Heategevuses osaletakse enamjaolt omaalgatuslikult (vt joonis 6) ning ühekordselt (vt joonis 7). Vabatahtliku rollina määratletakse end nii kaasalööjaks (38%) kui ka aktiivseks osalejaks (32%), vt joonis 8.

Joonis 6

Olete vabatahtlikuna tegutsenud heategevus valdkonnas. Kas Te tegutsesite selles valdkonnas mõne organisatsiooni kaudu või omaalgatuslikult?

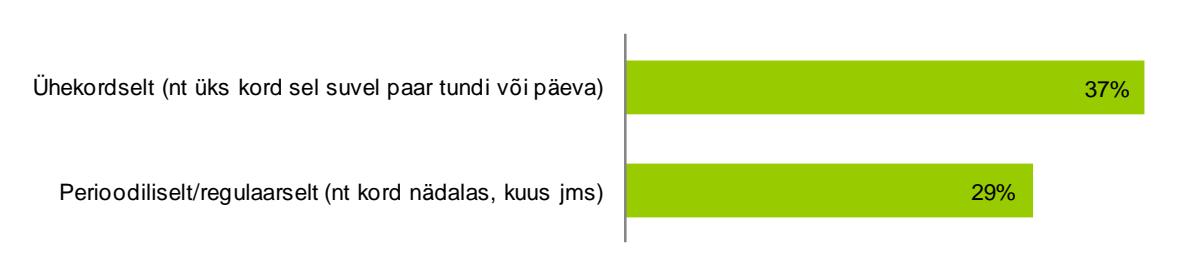
% nendest, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud heategevuses, n=77

Joonis 7

Olete heategevuses pakkunud muul moel abi ja toetust. Palume nüüd meelde tuletada, kui sageli Te viimase 12 kuu jooksul olete selle tegevusega tegelenud?

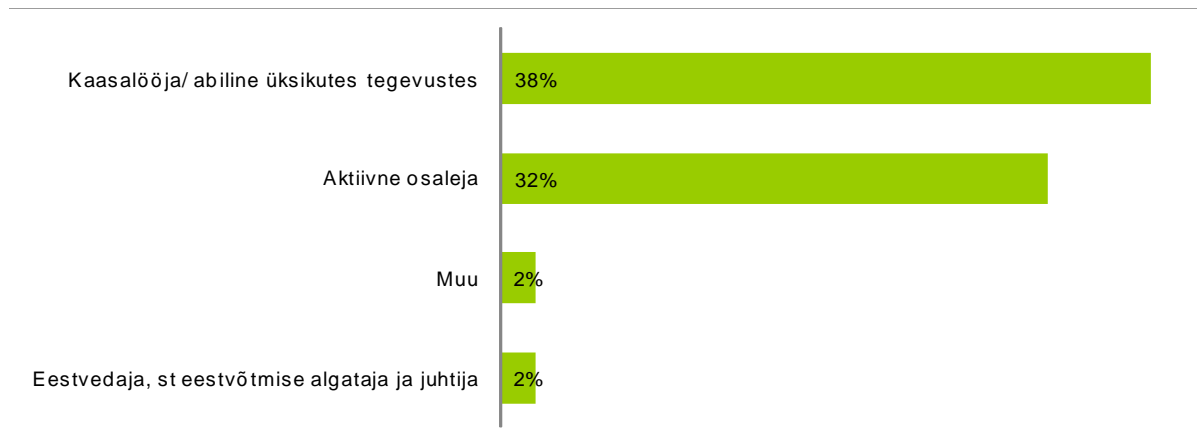
% nendest, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud heategevuses, n=77

Joonis 8

Olete vabatahtlikuna pakkunud muul moel abi ja toetust. Palume täpsustada, milline roll Teil oli selles tegevuses?

% nendest, kes on viimase 12 kuu jooksul osalenud heategevuses, n=77

6. Uuringu metoodika

Arvestades käesoleva aruande peatükis 2 kirjeldatud olukorda ning seatud eesmärke, on antud uuringu läbiviimine jaotatud järgmistesse etappidesse:

1. Seniste empiiriliste uuringute, sh rahvusvaheliste uuringute ning asjakohaste dokumentide läbitöötamine. Selle tulemusena on valminud ülevaade vabatahtliku tegevusega seotud mõistetest, senistest käsitlustest ning olulisematest tulemustest.
2. Omnibuss-küsitluse läbiviimine eesmärgiga teha kindlaks vabatahtlikus töös osalemise määr ja kirjeldada osalejate ja mitteosalejate sotsiaaldemograafilist tausta. Vajadus Omnibuss-küsitluseks lähtub olukorrast, kus pole täpselt teada, kui suur on vabatahtlikku tööd teinute osakaal Eestis ning millised on erinevat tüüpi vabatahtlike tegevuste osakaalud (nt ühekordne vs regulaarne vabatahtlik tegevus, organiseeritud vs omaalgatuslik tegevus jne). Erinevate uuringute andmeil kõigub vabatahtlikus tegevuses osalejate osakaal elanikkonnas 22%st 29%-ni. See on liiga väike määr, et tavapärasest esinduslikust üle-Eestilisest uuringust (nt valimiga 1000 inimest) saada kätte piisav hulk vabatahtliku töö kogemusega inimesi, mis võimaldaks analüüsida ka nende alamrühmi (regulaarne tegevus, ühekordne tegevus, eriliigiline tegevus jne). Sellise valimiga jääks ka vabatahtliku tegevusega mitte kokku puutunud inimeste osakaal uuringu eesmärke arvestades ebamõistlikult suureks.

Omnibussi tulemused annavad aluse kvootvalimiks ehk huvipakkuvate rühmade osakaalu suurendamiseks võrreldes tegelikkusega hilisemas spetsiaaluuringus. Omnibussis ilmnenuid taustatunnuseid saab kasutada ka hilisemate Ad Hoc kordusuuringute tegemiseks.

Küsitlemisel kasutatakse telefoni teel läbiviidavat Omnibuss-küsitlust. Omnibuss on uuring, kus ühes ankeedis on järjestikku eri kliente huvitavad teemad. Uuringu üldkogumi moodustavad Eesti Vabariigi alalised elanikud vanuses 15–74 aastat (seisuga 01.01.2007. a kokku 1 046 357 inimest). Valimi suurus, st ühe uuringuga hõlmatud küsitletavate hulk on 500 inimest. Selle moodustamisel kasutatakse üldkogumi proportsionaalset mudelit.

3. Omnibuss-küsitlusele järgneb eriuuring, mille eesmärgiks on täpsemalt kirjeldada vabatahtlikus tegevuses osalemist eri tüüpide kaupa, samuti anda ülevaade mitteosalemisest ja selle põhjustest. Eriuringu valim moodustatakse kvootvalikuna arvestades Omnibuss-küsitluses ilmnenuid vabatahtlikus tegevuses osalenute taustatunnuseid. Mitteosalejate puhul on tegu tavalise esindusliku valimiga elanike seas vanuses 15-74.

Uuringus on plaanis küsitleda 400 vabatahtlikus tegevuses osalenut ning 200 mitteosalenut. Küsitlemisel kasutatakse telefoniintervjuu meetodit CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*).

Telefoniküsitlus hõlmab nii mobiili- kui lauatelefoninumbreid. 30% valimist moodustavad inimesed, kes on kättesaadavad ainult mobiiltelefoni teel (st ei oma kodus lauatelefoni). Need vastajad leitakse juhuvalikuga TNS Emori eelvärvatute andmebaasist. Lauatelefonide omanike puhul leitakse küsitletavad korteritelefoni tüvenumbrite registri abil lihtsa juhuvaliku teel. Telefoninumbri kolm viimast numbrit genereerib arvuti, mis võimaldab ka salastatud numbritel küsitluses osaleda.

4. Andmete töötlemine ja uuringuaruande koostamine: Elanike seas läbiviidud küsitluse andmed koondatakse andmetöötlusprogrammi SPSS. Pärast küsitlustöö lõppu koostatakse ja puhastatakse andmefail, viiakse läbi andmetöötlus: vastavalt vajadusele ristlõigete koostamine, statistiline analüüs, lahtiste vastuste kodeerimine jms. Samuti koostatakse uuringutulemuste joonised. Koondanalüüsi tulemusi võrreldakse uuringu teoreetiliste lähtekohtadega ning mujal läbi viidud uuringute tulemustega.

7. Kasutatud kirjandus

1. Avatud Eesti Fond (2008) *Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest*.
2. Clary, E. Gil, M. Snyder, & Ridge, R. (1992). *Volunteers' motivations: A functional strategy for the recruitment, placement, and retention of volunteers*. Nonprofit Management and Leadership, Vol. 2, Nr. 4, lk. 333-350.
3. Dingle, Alan, Wojciech Sokolowski, Susan K.E. Saxon-Harrold, Justin Davis Smith, Robert Leigh (2001) *Measuring Volunteering: A Practical Toolkit*. INDEPENDENT SECTOR, United Nations Volunteers.
4. EcoSoc (2006) *OPINION of the European Economic and Social Committee (EcoSoc) on Voluntary activity: its role in European society and its impact*. Leitav internetis: <http://www.afsai.org/>
5. Eesti kodanikuühiskonna lühisõnastik: <http://www.ngo.ee/sonastik>
6. EKAK, 2002: <http://www.ngo.ee/ekak>
7. Esmond, Judy, Patrick Dunlop (2004) *Developing the Volunteer Motivation Inventory to Assess the Underlying Motivational Drives of Volunteers in Western Australia*. CLAN WA Inc.
8. Hadzi-Miceva, Katerina (2008) *Comparative Analysis of European Legal Systems and Practices Regarding Volunteering*. ECNL.
9. Hadzi-Miceva, Katerina, Catherine Shea (2008) *Law on Volunteers and Volunteering in Central and Eastern Europe and Eurasia*. USAID. Leitav internetis: http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex/2007/article1.pdf
10. Hall, Michael H. (2001) *Measurement Issues in Surveys of Giving and Volunteering and Strategies Applied in the Design of Canada's National Survey of Giving, Volunteering and Participating*. Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, Vol. 30, Nr. 3, lk 515-526.
11. Helbe, Merle (2003) *Vabatahtlike rakendamise võimalustest avaliku sektori sotsiaalvaldkonnas tegutsevate organisatsioonide lisaressursina*. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool
12. Inter-Parliamentary Union, International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, and UN Volunteers (2004) *A Volunteerism and Legislation: A Guidance Note*. Leitav internetis: http://www.ipu.org/PDF/publications/volunteer_en.pdf
13. Kodanikeühiskonna uurimis ja arenduskeskus (2007) „Kodanikuühiskonna lühisõnastik“. Leitav internetis: <http://www.ngo.ee/sonastik>.
14. Kotler, Philip, Alan R.Andreasen (1996) *Strategic Marketing for Non-Profit Organizations*. Prentice Hall, Inc.

15. Lagerspetz, Mikko, Erle Rikmann, Anne-Liis Peterson, Mari Sepp, Tanel Vallimäe (2006) *Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni rakendumise indikaatorid: uurimuse aruanne*. Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja sotsiaaluuringute instituudi Kodanikuühiskonna uurimis- ja Arenduskeskus. Tallinn.
16. Lepp, Ülle. (2008) *Vabatahtlik töö kolmanda sektori uurija pilgu läbi ehk kuidas vabatahtlikku tööd märgata ja väärtustada*. III vabatahtliku tegevuse foorum. Leitav internetis: <http://www.vabatahtlikud.ee/failid/IIIvtfoorum/lepp.ppt>
17. London School of Economics (2004) *What is Civil Society?* Leitav internetis: http://www.lse.ac.uk/collections/CCS/what_is_civil_society.htm
18. Mänd, Kristina (2002). Marketing: Võimalus ja vahend tulemuste saavutamiseks kodanikuühendustele ja organisatsioonidele. Infotrükk, lk 28-30.
19. Proos, Ivi; Ülo Kaevats, Juhan Kivirähk, Iris Pettai, Raivo Vetik (2006) *Demokraatia ja Rahvuslikud huvid. Eesti ühiskond – 2005*. Tallinn,
20. Rikmann, Erle, Meril Ümarik, Sofia Joons, Mikko Lagerspetz (2005) *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis: organiseerumise struktuur ja ressursid. Uuringu raport*. Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut
21. Rikmann, Ümarik, Joons, ja Lagerspetz (2005) *Kodanikualgatuse institutsionaliseerumine Eestis: organiseerumise struktuur ja ressursid. Uurimusraport*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Eesti Humanitaarinstituut.
22. Rochester, Colin (2006) *A literature review. Volunteering England*.
23. Rose, Richard (1993) *Lesson-drawing in Public Policy. A Guide to Learning across Time and Space*. Chatham House Publishers: New Jersey.
24. Salamon, Lester M., Wojciech S. Sokolowski, Regina List (2003) *Global Civil Society: An Overview, John Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project*. Leitav internetis: <http://www.jhu.edu/~ccss/publications/pdf/globalciv.pdf>, 15.2003.
25. Salomon, L.; H. Anheier (1997). *Defining the Non-profit Sector; A Cross-national Analysis*. Manchester, UK: Manchester University Press.
26. Schultinik, Joanne; Mary J. Riley, Gilda Schott (2002) *Determining Volunteer Motivations - A Key to Success*. Leitav internetis: http://www.msue.msu.edu/objects/content_revision/download.cfm/revision_id.353032/workspace_id.275600/Determining%20Volunteer%20Motivations.pdf/
27. TNS Emor (2008) *Heategevus ja ühiskondlikes algatustes kaasalöömine: hetkeolukord ja potentsiaal*.
28. TNS Emor (2008). Väärtushinnangute uuringu RISC aruanne
29. Toots, a.; Tõnu Idnurm, Maria Ševeljova (2006) *Noorte kodanikukultuur muutuvus ühiskonnas*. Tallinn.

30. USAID mittetulundussektori jätkusuutlikkuse indeks 2007. Leitav internetis:
http://www.usaid.gov/locations/europe_eurasia/dem_gov/ngoindex
31. Vabatahtliku Tegevuse Arengukava 2007-2010. Leitav internetis:
www.vabatahtlikud.ee/failid/vttstrat/vta_2007_2010_31_jaan_2007.pdf
32. Vutt, Margit (2005) *Ekspertarvamus: Vabatahtliku tegevuse õigusliku reguleerimise vajadustest ja võimalustest*. Tartu. Leitav internetis:
<http://www.sisemin.gov.ee/atp/failid/JuriidilineEkspertiis050529.pdf>